

Západočeská univerzita v Plzni
Právnická fakulta
Katedra občanského práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Privilegované závěti

Simona Vaňková

Plzeň 2024

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Simona VAŇKOVÁ**
Osobní číslo: **R19M0433P**
Studijní program: **M0421A220004 Právo a právní věda**
Téma práce: **Privilegované závěti**
Zadávající katedra: **Katedra občanského práva**

Zásady pro vypracování

- Obecné vymezení privilegovaných závětí
- Všeobecný zákoník občanský z roku 1811
- Úlevy při pořizování závěti v současném občanském zákoníku
- Privilegované závěti v německém právním řádu
- Privilegované závěti ve francouzském právním řádu
- Privilegované závěti v italském právním řádu

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

viz příloha

Vedoucí diplomové práce: **Doc. JUDr. Jindřich Psutka, Ph.D.**
Katedra občanského práva

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2023**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2024**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
vedoucí katedry

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen 2024

.....
Simona Vaňková

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé diplomové práce doc. JUDr. Jindřichovi Psutkovi, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady, které mi poskytl. Poděkování dále patří mé rodině a nejbližším přátelům, kteří mě podporovali po celou dobu vysokoškolského studia.

Seznam použitých zkratek

ABGB - Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (všeobecný zákoník občanský)

BeurkG - Beurkundungsgesetz (zákon o notářském osvědčení)

BGB - Bürgerliches Gesetzbuch (německý občanský zákoník)

OSŘ - zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

OZ - zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

OZO - Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecný zákoník občanský

ZGB - Schweizerisches Zivilgesetzbuch (švýcarský občanský zákoník)

ZŘS - zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

OBSAH

ÚVOD.....	1
1 OBECNÉ VYMEZENÍ POJMU „PRIVILEGOVANÁ ZÁVĚŤ“.....	3
2 NOVODOBÝ VÝVOJ PRIVILEGOVANÝCH ZÁVĚŤÍ.....	3
2.1 OBECNÝ ZÁKONÍK OBČANSKÝ Z ROKU 1811.....	3
2.2 MEZIVÁLEČNÝ NÁVRH ČESKOSLOVENSKÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU Z ROKU 1937.	4
2.3 VÝVOJ PO ROCE 1950	4
3 OBČANSKÝ ZÁKONÍK.....	4
3.1 HISTORICKÝ KONTEXT A DŮVODY VZNIKU	4
3.2 VLIVY A ZDROJE INSPIRACE.....	5
3.3 ÚLEVY PŘI POŘÍZOVÁNÍ ZÁVĚTI V OBČANSKÉM ZÁKONÍKU	6
4 ÚSTNÍ ZÁVĚŤ PŘED TŘEMI SVĚDKY.....	7
4.1 NENADÁLÁ UDÁLOST OHROŽUJÍCÍ ŽIVOT ZŮSTAVITELE	8
4.2 MIMOŘÁDNÁ UDÁLOST OCHROMUJÍCÍ STYK OSOB.....	9
4.3 FORMÁLNÍ STRÁNKA POŘÍZENÍ ÚSTNÍ ZÁVĚTI.....	10
4.3.1 <i>Požadovaný počet svědků</i>	10
4.3.2 <i>Projev vůle zůstavitele</i>	11
4.3.3 <i>Záznam o projevu vůle</i>	11
4.3.4 <i>Platnost závěti</i>	14
4.3.5 <i>Odsunutí a stavení doby platnosti</i>	15
4.4 KOMPARACE ÚSTNÍ ZÁVĚTI S ABGB.....	16
4.5 KOMPARACE S NĚMECKOU PRÁVNÍ ÚPRAVOU	17
4.5.1 <i>Uzavření místa důsledkem mimořádné okolnosti</i>	17
4.5.2 <i>Bezprostřední nebezpečí smrti</i>	18
4.5.3 <i>Obligatorní záznam</i>	19
4.6 KOMPARACE SE ŠVÝCARSKOU PRÁVNÍ ÚPRAVOU	20
4.6.1 <i>Podmínky pořízení závěti</i>	20
4.6.2 <i>Proces pořízení závěti</i>	22
4.6.3 <i>Požadavky na osobu svědka</i>	24
4.6.4 <i>Platnost závěti</i>	25
5 ZÁVĚŤ SKRZE ZÁZNAM STAROSTOU OBCE.....	25
5.1 VEŘEJNÁ LISTINA	26
5.1.1 <i>Náležitosti nutné pro pořízení závěti</i>	27
5.2 OSOBA OPRÁVNĚNÁ K ZAZNAMENÁVÁNÍ ZÁVĚTI	28
5.3 PRŮBĚH ZAZNAMENÁVÁNÍ ZÁVĚTI.....	29
5.4 PLATNOST ZÁVĚTI.....	31
5.4.1 <i>Neplatnost závěti pro porušení formalit</i>	31
5.4.2 <i>Škoda způsobená starostou nebo obcí</i>	31

5.5	KOMPARACE S ITALSKOU PRÁVNÍ ÚPRAVOU.....	32
5.5.1	<i>Průběh pořízení závěti.....</i>	33
5.5.2	<i>Komparace italského čl. 609 a českého § 1542</i>	34
5.6	KOMPARACE S NĚMECKOU PRÁVNÍ ÚPRAVOU	34
5.6.1	<i>Obsahové náležitosti závěti</i>	35
5.6.2	<i>Průběh zaznamenávání závěti</i>	36
5.6.3	<i>Požadavky na osobu svědka</i>	37
5.6.4	<i>Požadavky na osobu starosty</i>	38
5.6.5	<i>Platnost závěti</i>	39
5.6.6	<i>Neplatnost závěti pro porušení formálních náležitostí.....</i>	39
5.6.7	<i>Shrnutí německé úpravy</i>	40
6	ZÁVĚŤ SKRZE ZÁZNAM VELITELEM NÁMOŘNÍHO PLAVIDLA NEBO LETADLA.....	41
6.1	VÁŽNÝ DŮVOD K POŘÍZENÍ ZÁVĚTI	41
6.2	PLAVIDLA A LETADLA POD JURISDIKCI ČESKÉ REPUBLIKY	42
6.3	BEZPEČNOST PLAVBY NEBO LETU.....	43
6.4	NÁLEŽITOSTI ZÁVĚTI.....	43
6.5	POSTUP PO POŘÍZENÍ ZÁVĚTI	44
6.6	KOMPARACE S ABGB	45
6.7	KOMPARACE S ITALSKOU PRÁVNÍ ÚPRAVOU	45
6.7.1	<i>Náležitosti pořízení závěti</i>	46
6.8	KOMPARACE S NĚMECKOU PRÁVNÍ ÚPRAVOU	47
6.8.1	<i>Námořní testament jako ústní závěť před třemi svědky.....</i>	48
7	ZÁVĚŤ SKRZE ZÁZNAM VELITELEM VOJENSKÉ JEDNOTKY.....	48
7.1	OSOBY OPRÁVNĚNÉ K POŘÍZENÍ ZÁVĚTI.....	48
7.2	OSOBY OPRÁVNĚNÉ K ZAZNAMENÁNÍ ZÁVĚTI.....	49
7.3	PODMÍNKY PRO POŘÍZENÍ ZÁVĚTI	49
7.4	POSTUP ZAZNAMENÁNÍ ZÁVĚTI	50
7.5	KOMPARACE S ABGB	50
7.5.1	<i>Služební řád pro vojsko z 9. srpna 1873</i>	51
7.6	KOMPARACE S FRANCOUZSKOU PRÁVNÍ ÚPRAVOU	51
7.6.1	<i>Podmínky pořízení závěti</i>	52
7.6.2	<i>Platnost závěti</i>	52
7.7	KOMPARACE S POLSKOU PRÁVNÍ ÚPRAVOU.....	53
8	OSOBY ZPŮSOBILÉ SVĚDČIT	54
	ZÁVĚŘ.....	56
	RESUMÉ.....	58
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	59

Úvod

Privilegované závěti jsou v současné praxi velice málo probádaný institut. Důvodem je jejich krátká existence v novodobém právním předpisu a úzká oblast využitelnosti. Privilegované závěti byly na našem území známy skrze OZO. Další vývoj pro tento institut nebyl příznivý, jelikož na dlouhou dobu z právního řádu vymizel. Podstatnou změnu přinesl až nový OZ, který znovu privilegované závěti upravuje pod názvem „Úlevy při pořizování závěti“. Omezené povědomí o navrácení privilegovaných závětí do právního řádu mne inspirovalo k tomu, abych ve své práci poskytla analýzu tohoto institutu, zabývala se zkoumáním úmyslu zákonodárců a dalších vlivů, které současnou úpravu formovaly.

Privilegované závěti nejsou v současnosti příliš rozšířeným institutem. To může být způsobeno jednak nedostatečnou informovaností zůstavitelů o této možnosti, jednak i tím, že ne každý zůstavitel se ocitne za svůj život v situaci, kdy by mohl využít tuto speciální formu pořízení. Proto snaha pramenící z mé práce cílí rovněž k rozšíření povědomí o tomto institutu.

Začátek mé práce je soustředěn na definování pojmu tak, aby byl čtenář po zbytek práce informován o jeho významu. Následuje krátký historický přehled, který, i když jádrem práce je současný stav, považuji za důležitý. Seznámení čtenářů s historií privilegovaných závětí je klíčové pro lepší pochopení jejich současné podoby a vývoje.

Následně jsou kapitoly rozděleny dle jednotlivých forem privilegovaných závětí v posloupnosti uvedené OZ. Zprvu se snažím detailně každý druh představit. Zejména se zaměřuji na podmínky nutné k pořízení takové závěti a její náležitosti. Poté analyzuji a hodnotím různé aspekty těchto institutů, nabízím vlastní úvahy a alternativy založené na evropských právních úpravách. Tímto přístupem se snažím přispět k diskusi o budoucím vývoji právní úpravy v této oblasti.

OZ nepřevzal doslovnou podobu obsaženou v OZO, což vzhledem ke společenskému vývoji lze považovat za žádoucí. V další části své práce se proto zaměřuji na komparaci ABGB se současnou úpravou a snažím se hledat vysvětlení pro vzniklé rozdíly.

V závěrečné části každé kapitoly se věnuji analýze vybraných evropských právních předpisů, které buď přímo inspirovaly OZ, nebo naopak představují

natolik protichůdný přístup, že jejich rozbor přináší nový pohled na úpravu konkrétní formy privilegované závěti.

Zvláštní pozornost věnuji také svědečné způsobilosti, neboť i v této oblasti jsou u privilegovaných závětí upraveny odlišnosti.

1 Obecné vymezení pojmu „privilegovaná závěť“

Privilegované závěti jsou zvláštní formou závěti, která umožňuje zůstaviteli vyjádřit svou poslední vůli, i přes nenaplnění všech formálních náležitostí pro závěť typických.¹ Dochází tedy k úlevě z některých formalit, jejímž účelem je umožnit zůstaviteli do poslední chvíle projevít svou vůli a rozhodnout tak o své pozůstalosti. Upuštění od formálních náležitostí je podmíněno určitou mimořádnou událostí, která zasahuje do života zůstavitele a znemožňuje mu v dané chvíli pořídit standardní formu závěti. V některých případech je vyžadováno rovněž ohrožení zůstavitelova života.² Absence formy je vyvažována omezením doby, po kterou je privilegovaná závěť platná.³

Pojem pochází z římského práva, kde jsme se kromě pojmu „privilegovaná závěť“ (*testamentum privilegiatum*) mohli setkat rovněž s pojmenováním závěť mimořádná, nouzová a závěť s úlevami.⁴

2 Novodobý vývoj privilegovaných závětí

2.1 Obecný zákoník občanský z roku 1811

Významným momentem nejen pro institut privilegovaných závětí bylo přijetí OZO. Samotný zákoník poprvé uceleně kodifikoval občanské právo na našem území, čímž trvale zakotvil institut privilegovaných závětí do právního řádu. Byla tím dána adresátům jistota, že mohou závěť s úlevou pořídit, kdykoliv to bude nutné.⁵

OZO je také znám pod zkratkou ABGB (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch). Německý název odkazuje na původní jazyk tohoto kodexu. Až po jeho vyhlášení dne 1. 6. 1811 byl přeložen do českého jazyka a takto byl roku 1812 vydán pod názvem „*Knihy všeobecných zákonů městských pro všechny německé dědičné země mocnářství Rakouského*“.

¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Beck-Online [online]. Nakladatelství C. H. Beck. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/>.

² KRÍVSKÁ, Miloslava. Privilegované závěti. Ad Notam, 2013, č. 5, s. 9.

³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 1549.

⁴ ELIÁŠ, Karel. Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku. Ad Notam, 2009, č. 2, s. 41.

⁵ DVOŘÁK, Jan; MALÝ, Karel; ADAMOVÁ, Karolína. 200 let Všeobecného občanského zákoníku. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 21, 41.

Zatímco na našem území platil do roku 1950, v Rakousku je v novelizované podobě platný dodnes.⁶

2.2 Meziválečný návrh československého občanského zákoníku z roku 1937

V roce 1920 započaly práce na modernizaci OZO. Návrh zákoníku měl za cíl reagovat na aktuální vývoj některých institutů, přizpůsobit kodex dynamickému společenskému pokroku a také řešit právní dualismus. Současně bylo úkolem zachovat hodnotové jádro a pilíře OZO. Návrh tohoto zákona nevstoupil v platnost kvůli nepříznivým politickým událostem, tvořil ale důležitý zdroj inspirace při vzniku nového OZ.⁷

2.3 Vývoj po roce 1950

Od roku 1950 do roku 1989 se politické okolnosti promítaly do vzniku a změn norem práva, což zasáhlo i institut privilegovaných závětí. Zákonodárci prioritizovali dědění ze zákona, a proto nebylo v zájmu tehdejší ideologie, aby byla dáována zůstaviteli zvláštní možnost projevu jeho vůle.⁸ Privilegované závěti tak přes šedesát let chyběly v systematice občanského práva a navraceny byly až s přijetím nového OZ v roce 2012.⁹

3 Občanský zákoník

3.1 Historický kontext a důvody vzniku

Po roce 1989 byly zákoníky přijaté v letech 1950 a 1964 téměř nepoužitelné. Nicméně vzhledem k celkové politické a ekonomické transformaci nebylo vhodné období pro rozsáhlou revizi právních předpisů a byla proto přijata pouze obsáhlá novela. Pokusů o návrh uceleného kodexu nového občanského zákoníku bylo do

⁶ KINDL, Vladimír. Všeobecný občanský zákoník. In: HENDRYCH, Dušan a kol. Právní slovník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

⁷ DADUOVÁ, Martina, HORÁK, Ondřej. Nové dědické právo a meziválečná rekonstrukce. Ad Notam, 2016, č. 1, s. 9.

⁸ SALÁK, Pavel. Návrat vojenského testamentu. Právník, AV ČR, Ústav státu a práva, 2017, roč.156(2017), č. 4, s. 286.

⁹ KŘIVSKÁ, Miloslava. Privilegované závěti. Ad Notam, 2013, č. 5, s. 9.

roku 2012 několik, nakonec zcela odstranil z právního řádu zákoník z roku 1964 až OZ z roku 2012.¹⁰

Právě dědické právo bylo oblastí, která prošla při vzniku nového OZ největší transformací. Byla navracena podrobná úprava dědického práva a znovu posílena autonomie vůle zůstavitele.¹¹

3.2 Vlivy a zdroje inspirace

Zákonodárci se při tvorbě nového OZ snažili navázat na rakouském území dodnes funkční OZO a rovněž na vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937. V současném OZ se můžeme setkat také s prvky práva římského, které zákonodárce přejímá až po revizi, při které bylo zvažováno, zda jsou instituty pro současnou společnost aktuální a smysluplné.

Jelikož úlohou socialistických zákoníků bylo standardy demokratické úpravy spíše vymýtit, k obnově principů právního státu bylo nutné zakotvit některá práva a svobody rovněž do OZ. Proto bylo důležitou předlohou při jeho vzniku také Ústava České republiky a Listina základních práv a svobod.

Při návratu institutu privilegovaných závětí byly brány v patrnost rovněž historické úpravy dalších evropských států, které nebyly ovlivněny ideologickým příklonem k socialistickému pojetí práva a mohla se tak jejich soukromoprávní úprava v průběhu let přirozeně vyvíjet. Zároveň tyto úpravy poskytují předlohu pro navázání na jednotnou evropskou právní kulturu.

Zákonodárce bral v potaz rovněž státy, na jejichž území bylo platné po nějakou dobu sovětské právo, a to z pohledu jejich totožné snahy o obnovu demokratických principů v právním řádu.¹²

Vybraným kontinentálním kodexům bude věnována část každé kapitoly a výsledkem by měla být komparace s OZ a jeho směry inspirace.

¹⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Beck-Online [online]. Nakladatelství C. H. Beck. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/>.

¹¹ HORÁK, Ondřej; RAZIM, Jakub; ZBOŘIL, Tomáš. Rekodifikace soukromého práva a příslušníci ozbrojených sil. *Vojenské rozhledy*. 2016, roč. 25, č. 4, s. 135.

¹² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., op. cit.

3.3 Úlevy při pořizování závěti v občanském zákoníku

Hlavním cílem opětovného navrácení institutu úlev při pořizování závěti do systematiky OZ bylo co nejvíce zohlednit poslední vůli zůstavitele. Zákonodárce si uvědomuje důležitost práva člověka uspořádat si své majetkové záležitosti před smrtí. Z tohoto důvodu chce toto právo umožnit i člověku, který se dostal do nečekané situace, díky které nemá možnost učinit standardní poslední pořízení.¹³ Jak rovněž vysvětluje prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš: „Rozhodnutí tak učinit odůvodňuje praktické hledisko vstřícnosti zákonné úpravy potřebám lidského života a vhodnost pamatovat i na situace, kdy se člověk ocitne v mimořádné situaci a kdy je potřeba podat mu pomocnou ruku, a ne se k němu obrátit zády s odkazem na svazující šablonu mrtvé litery zákona.“¹⁴

Úlevy při pořizování závěti nalezneme v § 1542 až § 1549 OZ. Nejdříve jsou upraveny druhy závětí s úlevami. Následuje část, kterou bychom mohli nazvat obecnou, jelikož se ustanovení v ní nacházející týkají všech druhů závětí s úlevami. První zmíněná část obsahuje možnost pořízení ústní závěti před třemi svědky a závěť skrze záznam starosty obce, velitele námořního plavidla nebo letadla, velitele vojenské jednotky. Druhá část se zabývá povinností uložení závěti u notáře, určení platnosti závěti a vymezení svědečné způsobilosti.¹⁵ Odlišnosti v jednotlivých druzích závětí pořízených s úlevou nám udává počet svědků, způsob úlevy a požadavky na osoby, jež jsou oprávněny závěť zaznamenat. Závěti s úlevami lze dělit podle mnoha kritérií, velice podstatné je rozdělení na závěti veřejné a soukromé, které se takto dělí podle toho, zda má pořízení závěti sílu veřejné listiny.¹⁶ V českém právním řádu je soukromou závětí pouze ústní závěť před třemi svědky.

Ustanovení týkající se úlev při pořizování závěti dokáží přes svou relativní stručnost sdělit podstatné znaky pro použití v praxi. Právě srozumitelný jazyk a stručná ustanovení můžeme považovat za odkaz OZO.¹⁷ Ve srovnání s OZO je úprava OZ nepatrně detailnější, což lze vysvětlovat dlouhodobou absencí tohoto

¹³ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Beck-Online [online]. Nakladatelství C. H. Beck. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/>.

¹⁴ ELIÁŠ, Karel. Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku. Ad Notam, 2009, č. 2, s. 45.

¹⁵ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 1542 až § 1549.

¹⁶ ELIÁŠ, Karel, op. cit., s. 45.

¹⁷ BEZOUŠKA, Petr. Návrh občanského zákoníku a jeho místo mezi evropskými kodexy. Právní rozhledy, 2008, č. 19, s. 711.

institutu. Zákonodárce se chtěl podrobnější úpravou, za současného zachování přehlednosti, vyvarovat nejasností v praxi.

Při vzniku zákoníku byly ale i kritické hlasy, které konstruktivně namítaly složitou kazuistiku a rozpolcenost úpravy. Vytýkán byl hlavně velký počet druhů závětí s úlevou, přičemž účel jejich užití se mnohdy překrývá. Naopak podmínky pro užití jednotlivých druhů závětí jsou formulovány odlišně, ač obsahem je od sebe odlišují často jen malé nuance. Byl zde proto i názor, že by postačovalo, aby OZ obsahoval pouze první větu §1542, tedy „*kdo je pro nenadálou událost v patrném a bezprostředním ohrožení života.*“ A to z důvodu, že je zde vystižena jak stránka objektivní, tedy událost dějící se zůstaviteli, tak i stránka subjektivní v podobě vnitřního stavu zůstavitele. Tato věta by pak mohla být aplikována i v případě, že se zůstavitel nachází na různých místech, jako na lodi, v letadle nebo v ozbrojeném konfliktu.¹⁸

4 Ústní závěť před třemi svědky

První formou závěti s úlevou, kterou OZ umožňuje, je ústní závěť před třemi svědky. Samotná existence této možnosti v systematice OZ představuje velký ústupek z jinak striktního formálního požadavku písemnosti, který je odůvodněn závažností účinku tohoto právního jednání.¹⁹

Ustanovení § 1542 rozlišuje dvě situace, kdy je možné ústní závěť pořídit. Zůstaviteli je tato možnost poskytnuta při patrném a bezprostředním ohrožení jeho života způsobené nenadálou událostí, anebo v případě výskytu zůstavitele na místě, kde je běžný společenský styk osob ochromen následkem mimořádné události. U druhé zmíněné situace je zároveň požadováno, aby neměl zůstavitel možnost pořídit závěť v jiné formě.

¹⁸ ŠEŠINA, Martin. Zamyšlení nad úlevami při pořizování závěti v novém občanském zákoníku. Ad Notam, 2009, č. 2, s. 56.

¹⁹ LAVICKÝ, Petr. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. s. 139.

4.1 Nenadálá událost ohrožující život zůstavitele

OZ stanovuje ve své první větě § 1542 odst. 1: „*Kdo je pro nenadálou událost v patrném a bezprostředním ohrožení života, má právo pořídít závěť ústně před třemi současně přítomnými svědky.*“

Význam pojmu „bezprostřední“ lze ve světle příkladů uvedených v komentářích chápat jako náhlé ohrožení života, ve kterém se zůstavitel ocitne nečekaně. Pojem „bezprostřední“ úzce souvisí s pojmem „nenadálá událost“, pro kterou se zůstavitel v ohrožení života ocitá.

Právě slovní spojení „nenadálá událost“ bylo z počátku v praxi zůstaviteli i dědici hůře chápáno. Následkem toho byla aplikována ústní závěť při jakémkoliv zhoršení stavu následkem nemoci, se kterou byl ale častokrát zůstavitel již dlouhou dobu seznámen. Judikaturou byl proto význam pojmu upřesněn. Nejvyšší soud si byl vědom, že v § 1542 OZ absentuje příkladný či taxativní výčet událostí spadající pod pojem „nenadálá událost“, což může při aplikaci působit potíže. Rozhodnutím soudu bylo proto specifikováno, že se nelze dovolávat ústní závěti v případech, kdy je zůstavitel se svou nemocí po nějakou dobu seznámen a na základě ní dojde byť i k prudkému zhoršení jeho zdravotního stavu. Naopak jeho vážnější stav musí být neočekávaný, jen stěží předvídatelný a musí souviset s nenadálou událostí.²⁰

Shodně s názorem Nejvyššího soudu bylo soudy v některých dalších případech zopakováno, že nelze přání zůstavitele, ač je vysloveno krátce před jeho smrtí, vykládat jako platné užití ústní závěti. V případě, kdy je osoba po nějakou dobu hospitalizována, je se svým zdravotním stavem seznámena a není tím vyloučena její možnost využít některou z běžných forem závěti.²¹

Slovem „patrný“ je vyjádřena nutnost objektivní rozeznatelnosti, zda se jedná o ohrožení života a zda je tomu tak z důvodu nenadálé události. K platnému pořízení závěti nepostačuje, že se zůstavitel subjektivně domníval, že se nachází v ohrožení života. Tato skutečnost musí být také objektivně rozpoznatelná. Pokud by po pořízení závěti bylo zřetelné, že objektivně nedošlo k ohrožení života, je toto důvodem pro neplatnost závěti.²² Stanovení neplatnosti při absenci objektivní složky lze považovat za racionální, jelikož pokud se zůstavitel nenacházel

²⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 7. 2018, sp. zn. 21 Cdo 4333/2017.

²¹ Rozsudek Okresního soudu v Domažlicích ze dne 26. 7. 2021, sp. zn. 17 C 14/2021-94.

²² DUDA, Petr. § 1542 [Ústní závěť před třemi svědky]. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1610.

v ohrožení života (a pouze si to myslel), nebude mu činit potíže později pořídit závěť standardním způsobem.

Po výkladu pojmů nacházejících se v ustanovení je vhodné zmínit také příklady, které jsou uváděny komentáři a pomáhají lépe porozumět významu ustanovení. Životní události, na které zákon pamatuje, bychom mohly rozdělit do dvou skupin, a to na situace způsobené vnějšími vlivy a vlivy vnitřními. Mezi vnější události patří povodeň, požár, autonehoda či pracovní úraz. Vnitřní události jsou typicky zapříčiněné nepříznivým zdravotním stavem zůstavitele. Bude se například jednat o srdeční příhodu, infarkt, mozkovou příhodu nebo jiné vážné zdravotní komplikace, které zůstavitele zasáhnou nečekaně.²³

4.2 Mimořádná událost ochromující styk osob

Druhou událostí upravující § 1542, při které je možno pořídit ústní závěť, je okamžik, kdy se zůstavitel ocitne v místě, kde je běžný společenský styk osob ochromen následkem mimořádné události a zároveň po něm nelze rozumně požadovat, aby pořídil závěť v jiné formě.

Na rozdíl od předchozí kapitoly vyžadující bezprostřední ohrožení života zůstavitele, zde tento požadavek kladen není. Zůstavitel může být naprosto zdrav, přičemž postačuje eventualita ohrožení života nebo omezení běžného společenského styku.²⁴

Může se tak jednat o případy zásahu přírodních sil, kterými jsou zejména povodně, bouřky provázející nekontrolovatelné pády stromů či sesuvy půdy.²⁵ Může se rovněž jednat o aktuální případ epidemie nebo výbuch atomové elektrárny. Postačí ale také, že je osoba uvězněna v koloně, v metru nebo na lanovce.²⁶

Musí být ale zároveň naplněna podmínka, že není rozumné, aby zůstavitel pořídil závěť v jiné formě. Příklad, který uvádí v tomto kontextu odborná literatura, popisuje situaci povodně, při které by bylo absurdní požadovat po zůstaviteli, aby

²³ FIALA, Roman. § 1542 [Ústní závěť před třemi svědky]. In: FIALA, Roman; DRÁPAL, Ljubomír a kol. Občanský zákoník, IV. Dědické právo (§ 1475–1720). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 161.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ DUDA, Petr. § 1542 [Ústní závěť před třemi svědky]. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1610.

²⁶ ŠEŠINA, Martin. § 1542 [Závěť při nenadále události]. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník, Svazek IV (§ 1475-1720). 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 177.

svou závěť napsal na papír, který může být snadno vodou zničen.²⁷ I proto je požadavek pořízení závěti v jiné formě komentáři vymezen jako tzv. „rozumný požadavek“. V praxi tak často nebude docházet k striktní aplikaci této podmínky a pokud vyjde najevo, že mohla být zůstavitelem sepsána jiná forma závěti, nebude toto důvodem k neplatnosti pořízené ústní závěti.²⁸

Několik publikovaných názorů klade otázku, zda by nepostačovala úleva poskytnutá zůstaviteli na základě věty první, tedy v případě nenadálé události ohrožující život zůstavitele. Při úvaze o fungování tohoto institutu v praxi skutečně lze označit druhou větu ustanovení za nadbytečnou. V případě omezení styku osob, bude pro zůstavitele mnohem náročnější seskupit 3 osoby a zajistit jejich současnou přítomnost, než-li pořídit závěť v některé ze standardních forem. Zároveň, pokud by nebyl schopen standardního pořízení, bude to pravděpodobně následkem nenadálého zhoršení jeho zdravotního stavu, čímž by byl oprávněn k pořízení ústní závěti na základě věty první.²⁹

Je rovněž zajímavé pozorovat, že toto ustanovení v podstatě nahrazuje dříve používaný morový testament. Zákonodárce se však v tomto paragrafu neomezil pouze na epidemická onemocnění, jak tomu bylo u předchozích opatření, ale zavedl obecnější ustanovení, které může být aplikováno na širší spektrum případů.³⁰

4.3 Formální stránka pořízení ústní závěti

4.3.1 Požadovaný počet svědků

Z hlediska formy zákon výslovně požaduje, aby závěť byla pořízena ústně před 3 svědky, kteří budou přítomni současně. Požadovaná přítomnost tří svědků je u ústních závětí poměrně běžná a objevuje se také například v německé nebo polské právní úpravě. Ještě častěji však státy v rámci úlevy snižují požadovaný počet svědků na dva, tak je tomu například ve Švýcarsku, Itálii nebo Rakousku. Velice specificky je upraven počet svědků u ústní závěti ve Španělsku, kde je svědků požadováno pět.³¹

²⁷ SALÁK, Pavel. Mimořádné závěti v novém občanském zákoníku. Ad Notam, 2017, č. 3, s. 4.

²⁸ FIALA, Roman. § 1542 [Ústní závěť před třemi svědky]. In: FIALA, Roman; DRÁPAL, Ljubomír a kol. Občanský zákoník, IV. Dědické právo (§ 1475–1720). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 161.

²⁹ KRIVSKÁ, Miloslava. Privilegované závěti. Ad Notam, 2013, č. 5, s. 9.

³⁰ ELIÁŠ, Karel. Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku. Ad Notam, 2009, č. 2, s. 41.

³¹ ELIÁŠ, Karel, op. cit., s. 45.

Ústní závěť se v mnohém odlišuje od ostatních forem mimořádného pořízení a je tomu tak nejen v případě svědků, ale i v požadavku na jejich přítomnost. Ústní závěť je jedinou z forem, u které je vyžadováno, aby byli svědci přítomni u závěti současně. Tento požadavek lze chápat jako zcela opodstatněný, jelikož svědek neslouží pouze ke kontrole autenticity vůle, nýbrž rovněž zachycuje obsah takového projevu.

Požadavky na osoby, jež jsou způsobilé svědčit při pořizování závětí s úlevami, se liší od nároků u pořízení standardních závětí. Požadavkům na osobu svědka je věnována kapitola 8.

4.3.2 Projev vůle zůstavitele

K naplnění formální stránky závěti je kromě konkrétního počtu přítomných svědků nutná také nepochybnost o projevu zůstavitelovy vůle. V otázkách platného projevu vůle lze hledat odpovědi v judikatuře k OZO, kde patřily ústní závěti k standardní formě pořízení. Díky tomu i díky rozšířené negramotnosti byly tyto závěti využívány mnohem častěji, než je tomu dnes. Proto je logické, že aplikační problémy v praxi nastávaly častěji než v současnosti.

Historická judikatura přikládala důležitost výslovnému projevu vůle oproti projevu konkludentnímu. Zůstavitel tak musel sám vyslovit jaké majetkové uspořádání si přeje. Nebylo dostačující slyšet poslední pořízení z úst někoho jiného, přičemž zůstavitel pouze odsouhlasil, že toto je jeho posledním přáním. Stejně tak nebyla přijatelná situace, kdy zůstavitel pouze projevilsouhlas s již dříve napsanou závětí.³²

Zároveň projev vůle zůstavitele navenek musel být shodný s jeho vnitřním záměrem. Pokud vnímaná skutečnost nebyla zůstavitelem vnitřně zamýšlena (například bylo řečeno v žertu či ironii), nebylo možné hledět na projev vůle jako na platné poslední pořízení.³³

4.3.3 Záznam o projevu vůle

Druhý odstavec § 1542 OZ pojednává o možnostech zaznamenání zůstavitelovy ústně projevené vůle. Svědci mají možnost po vyslechnutí poslední

³² Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 18. 3. 1924, sp. zn. Rv I 8/24.

³³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 29. 10. 1942, sp. zn. Rv II 291/42.

vůle vyhotovit záznam, v opačném případě bude sloužit tomuto účelu soudní protokol o výslechu svědků. Zákon neukládá svědkům povinnost pořizování záznamu, ale dává mu přednost před výslechem svědků soudním komisařem.

Na základě toho, zda je záznam pořizen či nikoliv, se také rozlišuje průběh pozůstalostního jednání. Pokud byl záznam svědky vytvořen, provede se jako důkaz listinou a k jeho doplnění či upřesnění poslouží výslech svědků. Pakliže svědčí o obsahu závěti pouze svědecké výpovědi, jejich výslech je soudním protokolem.³⁴

U této formy závěti je velice pravděpodobné, že jediným dostupným důkazem o obsahu vůle zůstavitele budou svědecké výpovědi. Zákonodárce, pravděpodobně v důsledku obavy z možných potenciálních nejasností ve svědeckých výpovědích, stanovuje jako jednu z obligatorních podmínek přítomnost tří svědků. Takovýto počet by měl zajistit, že interpretace zůstavitelovy vůle bude v konečném důsledku důvěryhodná. Úmysl zákonodárce je však zkomplikován § 145 ZŘS, kde je upraven proces zjištění obsahu ústní závěti. Toto ustanovení se zabývá situací, kdy není možné některého ze svědků pro závažnou okolnost vyslechnout. V takovém případě absence svědecké výpovědi nebude působit u dokazování obsahu závěti právní důsledky. V praktické rovině tento paragraf umožňuje vznik situace, kdy jediným důkazem bude výpověď jednoho či dvou svědků. Navíc je třeba zohlednit, že v případě, kdy se ocitá zůstavitel v ohrožení života, může toto nebezpečí postihnout i svědka. Zákon nepředvídá možnost, že svědek vyslechne zůstavitelovu vůli a poté zemře, například právě následkem nenadálé události. Tyto situace přitom mohou ohrozit autenticitu vůle zůstavitele. Není jasné, zda byl tento scénář zahrnut do původního záměru zákonodárce nebo se jedná o nedostatek, který se teprve v praxi projeví. Nicméně je vhodné, že zákon poskytuje osobám v závěti neuvedeným dodatečné nástroje ochrany, jako je veřejné jednání a soukromoprávní síla závěti.

Dále zákon doporučuje vyhotovení písemného záznamu. Je to zejména z důvodu, že po smrti zůstavitele není zjišťován obsah ústní závěti okamžitě, nýbrž až na pozůstalostním jednání. Jednání o pozůstalosti bývá soudním komisařem nařízeno za několik měsíců po úmrtí. Po uběhnutí této doby může působit svědkům potíže vybavit si zřetelně obsah zůstavitelova ústního pořizení, nebo některý ze

³⁴ TLÁŠKOVÁ, Šárka. § 145 [Zjištění stavu a obsahu ústního pořizení pro případ smrti]. In: SVOBODA, Karel; TLÁŠKOVÁ, Šárka; VLÁČIL, David; LEVÝ, Jiří; HRMADA, Miroslav a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 319.

svědků pro svůj zdravotní stav nemusí být způsobilý svědčit vůbec. Z těchto důvodů je bezpochyby užitečné sepsání záznamu, a to nejlépe co nejdříve po projevení zůstavitelovy vůle. Svědkům je ale umožněno sepsat záznam i dodatečně.³⁵

Souhrnně lze konstatovat, že v případě, kdy svědecké výpovědi tvoří jediný zdroj informací o obsahu závěti, může být následný proces zjišťování obsahu závěti provázen značnými obtížemi. Nabízí se proto otázka, zda by nebylo vhodné stanovit pořízení záznamu po smrti zůstavitele obligatorní, což by bezpochyby usnadnilo pozdější šetření. Ačkoliv by takové opatření přinášelo řešení mnoha problémů, vedlo by k situacím, kdy by následkem nekonání svědků byla upozaděna autonomie vůle zůstavitele, které OZ příkládá, zcela pochopitelně, velkou váhu.

4.3.3.1 *Formální stránka záznamu o projevu vůle*

Předpokládá se, že záznam vyhotovený svědky bude písemný. Bylo by rovněž přijatelné, pokud by byl zůstavitel při projevu jeho vůle nahráván, a to například na mobilní telefon.³⁶

Možnost zaznamenání ústní závěti před třemi svědky prostřednictvím videozáznamu by mohla nabídnout významné výhody, zejména pokud jde o identifikaci skutečné vůle zůstavitele a snadnější posouzení platnosti závěti. Díky obsahu videa, který zachycuje nejen slovní projev, ale i mimiku a další nonverbální prvky, by soudní komisaři měli lepší možnost porozumět kontextu, ve kterém byla závěť vyjádřena. To by mohlo vést k efektivnějšímu odhalení případných manipulací nebo neplatnosti závěti.

Závěť zaznamenaná skrze videozáznam by však mohla otevřít také cestu k novým problémům a rizikům spojeným s pokročilou technologií jako je umělá inteligence a využití technologie, která umožňuje vytváření realistických, avšak falešných videonahrávek, známé jako *deepfake*. U videozáznamů závětí by mohlo docházet k záměrné manipulaci s obsahem videa za účelem falšování vůle zůstavitele.

Pakliže bychom chtěli videozáznamu přiznat stejnou právní váhu jako ostatním důkazům, bylo by třeba zaujmout opatření k prevenci a odhalování těchto

³⁵ FIALA, Roman. § 1542 [Ústní závěť před třemi svědky]. In: FIALA, Roman; DRÁPAL, Ljubomír a kol. Občanský zákoník, IV. Dědické právo (§ 1475–1720). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 161.

³⁶ DUDA, Petr. § 1542 [Ústní závěť před třemi svědky]. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1610.

deepfake videí. Například by bylo nutné zvážit možnosti ověřování autenticity videozáznamů a stanovit jasné standardy pro přijetí videozáznamů jako důkazního materiálu. Zároveň by bylo nutno zajistit, aby právní systém byl schopen efektivně reagovat na rychlý rozvoj těchto technologií.

Vzhledem k těmto rizikům a nedostatkům je třeba pečlivě zvážit, zda by měly být digitální záznamy závěti vůbec povoleny a pokud ano, jaké opatření by mělo být přijato k minimalizaci těchto rizik.³⁷

Záznam, který specifikuje § 1542 OZ, není totožný se záznamem dle § 1543, § 1544, § 1545 OZ, který má charakter veřejné listiny. Není proto nutné, aby byl záznam podepsán, přečten a zůstavitelem následně potvrzen.³⁸ O jiném režimu záznamu z ústního pořizení svědčí i uplatnění zásady volného hodnocení důkazů. Soudní komisař hodnotí záznam ve světle svědeckých výpovědí a případně i dalších skutečností vyšlých najevo.³⁹

4.3.4 Platnost závěti

Ústní závěti jsou pořizovány během situace, kdy není zůstaviteli dána možnost k pořizení standardní formy závěti. Úlevy, které jsou tímto poskytovány, zákon vyvažuje omezenou dobou platnosti. Po uplynutí lhůty, která je stanovena zákonem, pozbývá závěť platnosti a je nutné svou poslední vůli znovu vyjádřit.

Zákon stanovuje, že: „*Je-li zůstavitel naživu, pozbývá platnosti závěť pořizená podle § 1542 uplynutím dvou týdnů*“ (§1549). Právě dvoutýdenní doba platnosti je z pohledu evropských úprav velice vzácná. Objevuje se pouze ve švýcarském ZGB, odkud byla také převzata. Závěť pořizená ústní formou má tak oproti ostatním druhům privilegovaných závětí mnohem kratší dobu platnosti. Zbylé druhy privilegovaných závětí jsou platné po dobu tří měsíců a tato doba je obsažena velmi často také v dalších evropských úpravách.⁴⁰ Některé státy, jako například Polsko, zakotvily dokonce šesti měsíční dobu platnosti.⁴¹

³⁷ FISCHER, Kristián. Video závěť aneb In video veritas? Ad Notam, 2022, č. 3, s. 21-25.

³⁸ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 1547.

³⁹ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, § 132.

⁴⁰ ELIÁŠ, Karel. Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku. Ad Notam, 2009, č. 2, s. 44.

⁴¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. K § 1542 až § 1549. Beck-Online [online]. Nakladatelství C. H. Beck. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/>.

Počátek běhu doby platnosti závěti je určen momentem jejího pořízení. V praxi může být určení momentu pořízení závěti problematické, jelikož záznam, u kterého navíc zákon neukládá svědkům povinnost k jeho vyhotovení, nemusí být datován. Při stanovování okamžiku plynutí doby platnosti tak mnohdy bude záležet pouze na dobré paměti svědků.⁴²

Ustanovení § 1549 OZ je dále doplněno o větu druhou, která stanovuje, že: „*Tyto doby však nepočnou běžet ani neběží, dokud zůstavitel nemůže pořídit závěť ve formě veřejné listiny.*“ Při stanovení pravidla pro počátek běhu platnosti se zákonodárci odklonili od úpravy ZGB a jako zdroj inspirace zde posloužilo německé BGB. Švýcarská úprava určuje počátkem platnosti okamžik, kdy je zůstavitel schopen použít jakoukoliv ze standardních forem závěti. Toto pravidlo by se však mohlo jevit jako zbytečně přísné a také by zůstaviteli mohlo znemožnit nahradit jeho veřejnou privilegovanou závěť novou závětí skrze veřejnou listinu.⁴³

4.3.5 Odsunutí a stavení doby platnosti

Zákon pamatuje na situace, kdy po projevení vůle skrze ústní závěť brání zůstaviteli objektivní či subjektivní důvody k pořízení závěti formou veřejné listiny. V tomto případě se běh odsouvá a počátek bude stanoven na okamžik pominutí překážek pořízení. Pakliže by překážka nastala v průběhu běhu lhůty, dojde k jejímu stavení.

U subjektivní stránky zkoumáme zejména stav zůstavitele a jeho způsobilost k právnímu jednání. Překážkou by tak mohl být například nepříznivý zdravotní stav zůstavitele. Zákon pamatuje na případy, kdy pominulo přímé a bezprostřední ohrožení života, nicméně vlivem následků není zůstavitel schopen závěť pořídit prostřednictvím veřejné listiny. Při překážkách objektivních se může jednat o nepřítomnost notáře nebo neschopnost zůstavitele se k němu dostavit.⁴⁴ Nutné je rovněž poznamenat, že odsunutí počátku se zkoumá pouze ve vztahu k pořízení závěti ve formě veřejné listiny a není proto rozhodné, pokud by byl

⁴² FIALA, Roman. § 1549 [Časově omezená platnost závětí s úlevami]. In: FIALA, Roman; DRÁPAL, Ljubomír a kol. Občanský zákoník, IV. Dědické právo (§ 1475–1720). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 173.

⁴³ SALÁK, Pavel. Mimořádné závěti v novém občanském zákoníku. Ad Notam, 2017, č. 3, s. 7.

⁴⁴ ŠEŠINA, Martin. § 1549 [Časová omezenost úlev]. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník, Svazek IV (§ 1475-1720). 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 184.

zůstavitel schopen pořídit závět v jiné ze standardních forem (například závět holografní).

4.4 Komparace ústní závěti s ABGB

Ústní závět před třemi svědky bezpochyby reflektuje prvky OZO, jak to naznačují samotní zákonodárci. Ústní závět obsažená v OZO odchylně od současné úpravy umožňovala pořízení bez nutnosti úlev. Při odůvodnění lze vycházet z konvencí tehdejší doby. Zejména na venkově byla gramotnost velmi málo rozšířená, což vedlo k tomu, že možnost ústní závěti byla považována za klíčovou pro umožnění vyjádření poslední vůle každému zůstaviteli.

Zůstavitel měl také dvě možnosti jak pořídit ústní závět. Měl možnost zvolit si ústní závět soudní a mimosoudní. V případě mimosoudní závěti byla vyžadována přítomnost tří svědků, stejně jako je tomu u současné ústní závěti. Soudní závět byla pořízena skrze prohlášení poslední vůle do protokolu a protokol následně soudem uschován. Principy se současná ústní závět v OZ tedy podobá závěti mimosoudní.⁴⁵

Mimosoudní ústní závět v samotné literě zákona doporučovala svědkům, aby pořídili z projevu vůle zůstavitele záznam, a to co nejdříve. Zákon jako důvod uváděl nedokonalost lidské paměti. Znění OZ oproti tomu pouze uvádí, že v případě, kdy záznam není pořízen, nastupuje alternativa v podobě výsledku svědků. Samotný apel na svědky a důvody, proč mají záznam učinit, se do ustanovení OZ nedostaly (pravděpodobně z důvodu stručnosti a přehlednosti) a tento úkol je tak přenechán výkladům zákona.⁴⁶ Sekundární řešení v podobě soudního výsledku svědků OZ převzal z dvorského dekretu, který stanovoval, že: *„Není-li takových zápisů, budou svědci předvoláni k soudu z moci úřední, kde každý z nich v nepřítomnosti ostatních bude nepřisezně slyšen o generáliích (jménu, stavu, stáří), o obsahu posledního pořízení ústního. ...načež výpověď svědků stane se základem projednání pozůstalosti.“*⁴⁷

⁴⁵ ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. 3. díl. Praha: V. Linhart, 1936, s. 135-140.

⁴⁶ Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecný zákoník občanský, § 585.

⁴⁷ Dvorský dekret z 12. 8. 1812, č. 1002 Sb. z. s.

4.5 Komparace s německou právní úpravou

BGB lze považovat za jeden z významných inspiračních pramenů, který zajistil aktuálnost a inovativnost české úpravy. Vliv BGB na OZ je zřejmý zejména v oblasti definice obecných situací, jež musí být pro platnost závěti splněny. Zákon se totiž soustředí na univerzální vymezení, zatímco mnohé evropské normy specifikují konkrétní události. Významná role BGB je znatelná také v otázce platnosti takto pořízené závěti.⁴⁸

Německá právní úprava označuje tento institut jako „Nouzovou závěť před třemi svědky“ (*Nottestament vor drei Zeugen*) a upravuje ji v § 2250 BGB. Toto ustanovení obsahuje také odkazy na BeurG (zákon o notářském osvědčení), což je jeden z aspektů, který vzbuzuje dojem přílišné komplikovanosti.

Ustanovení § 2250 by mělo být primárně použito, pakliže není k dispozici osoba notáře ani starosty. Toto doporučení je logické zejména z důvodů síly takto pořízené závěti, která shodně s českým právem je pouze soukromoprávní.⁴⁹

První odstavec stanoví podmínky pro případ, kdy se zůstavitel nachází na místě, které je v důsledku mimořádných okolností uzavřeno, což má za následek nemožnost nebo výraznou obtížnost pořízení závěti před notářem. Tato formulace výrazně připomíná ustanovení OZ, které se týká situace mimořádné události, jež brání běžnému kontaktu mezi osobami.

Druhý odstavec se věnuje událostem, při kterých se zůstavitel nachází v bezprostředním nebezpečí smrti a nemůže již proto využít institut nouzové závěti před starostou. Tato situace vykazuje podobnost s ustanovením věty první § 1542 odst. 1 OZ, které se rovněž věnuje situacím, ve kterých se zůstavitel nalézají v patrném a bezprostředním ohrožení života.

Poslední odstavec se zabývá procesem dokumentace takového právního jednání. Toto ustanovení v české právní úpravě nenalezneme, neboť zaznamenání projevu vůle zůstavitele není v OZ obligatorní.

4.5.1 Uzavření místa důsledkem mimořádné okolnosti

Pokud se zůstavitel ocitne v místě, které je důsledkem mimořádných okolností uzavřeno a není proto možné pořídit závěť před notářem, BGB mu

⁴⁸ SALÁK, Pavel. Mimořádné závěti v novém občanském zákoníku. Ad Notam, 2017, č. 3, s. 7.

⁴⁹ KESSAL-WULF, Sibylle und kol. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 11, Erbrecht: § 1922-2385. München: C. H. Beck, 2020, s. 1543.

umožňuje projeviti svou vůli skrze privilegovanou závěť. Zůstavitel v této situaci může pořídit závěť ústně před třemi svědky nebo skrze záznam před starostou. Podstatné je, že k pořízení postačuje existence mimořádné události a není nutné, aby byl zůstavitel ohrožen na životě.⁵⁰

Při srovnání litery německého BGB s OZ si povšimneme první odlišnosti. Česká úprava neposkytuje v případě uzavření místa důsledkem mimořádné události možnost pořízení závěti skrze starostu obce. Dalším rozdílem následně je, že u BGB není vyžadováno, aby zůstavitel neměl možnost pořídit závěť v jiné formě, jak to požaduje český OZ.

Na základě příkladného výčtu situací, které pod zákonnou definicí spadají, lze dovodit, že účel úpravy se s českým OZ shoduje. Situacemi podřazenými pod tento pojem jsou například přírodní události (jako jsou sesuvy půdy, zasypání, laviny, zničení komunikací, záplavy, zřícení domů) nebo karanténa v důsledku epidemií. Musí se tedy jednat o objektivní skutečnosti, které nejsou pouhou překážkou na straně zůstavitele.⁵¹

4.5.2 Bezprostřední nebezpečí smrti

BGB upravuje dále situaci, kdy je zůstavitel v bezprostředním nebezpečí smrti. Zatímco český OZ umožňuje takovéto pořízení bez dalších podmínek, BGB dodává, že je nutná existence překážky pořízení takovéto závěti záznamem před starostou.⁵² V BGB tak mají jednotlivé formy privilegovaných závětí subsidiární charakter. Až teprve pokud nelze pořídit závěť notářským zápisem, může být sepsána starostou a pakliže nemůže být sepsána ani starostou, může být využit institut závěti před třemi svědky.

Výklad německého zákona (stejně jako výklad český) řeší, co lze podřadit pod pojem *bezprostřední nebezpečí smrti*. Zatímco český OZ postavil důvodnost pořízení závěti na objektivním posouzení konkrétní situace, německý BGB zakládá platnost na subjektivním hodnocení svědků. Jejich hodnocení však musí být opřeno o objektivní skutečnosti, které regulují absurdní domněnky přítomných svědků.

⁵⁰ Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), § 2249, § 2250.

⁵¹ KESSAL-WULF, Sibylle und kol. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 11, Erbrecht: § 1922-2385. München: C. H. Beck, 2020, s. 1543, 1544.

⁵² Bürgerliches Gesetzbuch, op. cit., § 2250.

V konkrétní situaci je tak pro posouzení důvodnosti závěti zásadní názor svědků, kteří prakticky nahrazují osobu notáře nebo starosty.⁵³

4.5.3 Obligatorní záznam

Po projevení vůle zůstavitele stanovuje § 2250 BGB povinné sepsání záznamu, který musí splňovat určité formální náležitosti. Oproti tomu u OZ je rozhodnutí o sepsání záznamu ponecháno na uvážení svědků a nejsou stanoveny žádné konkrétní požadavky na takový záznam.

Stejně jako u osoby starosty je i zde kladena na svědky velká míra zodpovědnosti, jelikož BGB požaduje dodržet některá ustanovení BeurkG. Odlišnou roli svědků u závěti oproti svědkům jiných právních úkonů značí také jejich odpovědnost za správnost vyhotovení takového záznamu. Svědci nahrazují úřední osoby a od svědků jiných právních úkonů se jejich postavení liší.⁵⁴

Záznam musí obsahovat jména svědků a zůstavitele s informacemi o jejich totožnosti, datum a místo zápisu, uvedení případných pochybností o nezbytné právní způsobilosti zůstavitele a také by měl záznam zahrnovat písemnou obavu svědků o nemožnosti zaznamenání závěti před starostou a důvodných obavách smrti.⁵⁵ Záznam musí být následně přečten, schválen, zůstavitelem podepsán a na závěr podepsán také svědky.⁵⁶ Ustanovení, ze kterých tato pravidla vychází, jsou kogentní a výslovně je komentářem upřesněno, že není možné nahradit takový zápis digitálními záznamy.⁵⁷ V českém právním řádu je vyhotovení záznamu skrze digitální podobu umožněno, což má za cíl poskytnout co největší flexibilitu a umožnit zůstaviteli co nejsnadněji vyjádřit svou vůli.

Formální požadavky nejsou navrženy tak, aby bránily zůstaviteli v projevu jeho vůle. Jejich účelem je spíše zajistit spolehlivost reprodukce. Při posuzování platnosti závěti kvůli nedodržení formálních náležitostí se rozlišuje mezi požadavky, které vedou k neplatnosti, a těmi, které slouží spolehlivosti, aniž by závěť učinily neplatnou. Například naprostá nepřítomnost tří svědků při sepsání závěti nebo absence samotného záznamu bude způsobovat neplatnost. Na druhou

⁵³ KESSAL-WULF, Sibylle und kol. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 11, Erbrecht: § 1922-2385. München: C. H. Beck, 2020, s. 1545.

⁵⁴ KESSAL-WULF, Sibylle und kol, op. cit., s. 1544, 1546.

⁵⁵ KESSAL-WULF, Sibylle und kol, op. cit., s. 1548.

⁵⁶ Beurkundungsgesetz vom 28. August 1969 (BGBl. I S. 1513), § 8 - § 10, § 11, §13.

⁵⁷ KESSAL-WULF, Sibylle und kol, op. cit.

stranu formální chyby v protokolu, jako neprojevení obavy smrti zůstavitele, nebudou mít vliv, pokud bude zajištěna autenticita vůle.⁵⁸

Přes striktní ustanovení BGB je dle komentáře umožněno, aby němý zůstavitel pouze odsouhlasil již dříve jím napsanou závěť před třemi svědky. Tuto eventualitu český OZ výslovně neřeší, ale lze se dle historické judikatury domnívat, že výslovný projev vůle zůstavitele bude u této formy závěti zásadní a lze se bez něj těžko obejít.⁵⁹

4.6 Komparace se švýcarskou právní úpravou

Při rozboru ústních závětí před třemi svědky v českém OZ již byl zmíněn ZGB ve spojitosti s jeho vlivem na českou úpravu. Inspirace zákonodárců je patrná zejména ve specifickém stanovení dvoutýdenní lhůty platnosti, což představuje neobvyklý prvek v porovnání s dalšími evropskými úpravami.

Ústní dispozice je v ZGB upravena v čl. 506 až 508. Nachází se za možností pořízení závěti skrze notářský zápis a holografní závěti. ZGB umožňuje pořídit závěť právě skrze tyto 3 možnosti. To znamená, že pořízení privilegované závěti skrze ústní dispozici představuje jedinou možnost pořízení závěti s úlevou. V článku 507 je také zmíněno pořízení privilegované závěti ve vojenské službě, ale pouze v kontextu nahrazení soudního orgánu, kterému se následně záznam předkládá, důstojníkem s hodností kapitána nebo vyšší.⁶⁰

4.6.1 Podmínky pořízení závěti

Definice podmínek, za kterých je možné závěť pořídit, vykazuje podobnost s druhou větou § 1542 odst. 1 českého OZ. U ZGB je požadována existence mimořádné události, pro kterou není možné použít k pořízení závěti některou ze standardních forem. OZ však dále žádá, aby se zůstavitel vlivem mimořádné události nacházel v místě, kde je běžný společenský styk ochromen. Tato specifikace v českém právu může být interpretována jako snaha o definování obecného rámce, který stanovuje možnost použití ústní závěti. Na rozdíl od toho

⁵⁸ KESSAL-WULF, Sibylle und kol. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 11, Erbrecht: § 1922-2385. München: C. H. Beck, 2020, s. 1550.

⁵⁹ KESSAL-WULF, Sibylle und kol, op. cit., s. 1547.

⁶⁰ Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907, art. 506–508.

ZGB dále pouze vyjmenovává jednotlivé příklady mimořádných událostí bez dalšího obecného vymezení. Lze tak argumentovat, že se česká právní úprava snaží poskytnout univerzální vzorce v praxi použitelné i při nestandardních situacích.

Švýcarská úprava vyjmenovává konkrétní situace, které jsou pod pojmem mimořádných okolností myšleny. V první řadě je netypické, že by samotný zákoník poskytoval výčet příkladů. Obvyklým postupem v právních textech je, že předpis stanovuje obecná pravidla a komentáře, či soudní praxe následně aplikují tato pravidla na konkrétní situace. Ve švýcarské úpravě se naopak pomocí výčtu příkladů snažili zákonodárci definovat okolnosti, které by mohly být považovány za mimořádné. Tato metoda může být problematická, protože neposkytuje kompletní a uzavřený seznam všech možných mimořádných okolností, což může vést ke špatné interpretaci a domněnkám v konkrétních případech.

Je také důležité zdůraznit, že pokud nejsou splněny stanovené požadavky a zůstavitel přesto pořídí ústní závěť, takové pořízení je považováno za neplatné.⁶¹

4.6.1.1 Bezprostřední nebezpečí zůstavitele

Prvním příkladem, který se v čl. 506 ZGB nachází, je bezprostřední nebezpečí smrti zůstavitele. Tuto situaci uvádí rovněž česká právní úprava, avšak odlišuje ji od ostatních mimořádných událostí a nepožaduje v tomto případě, aby zůstavitel neměl možnost pořídít závěť v jiné formě.

4.6.1.2 Dopravní zácpa

Dále ZGB popisuje situaci, kdy zůstavitel nemůže použít žádnou z ostatních forem závěti vlivem dopravní zácpy. Tato situace může nastat v případě havárie, silniční nehody nebo jiných dopravních omezení. Český OZ výslovně tuto situaci nezohledňuje. Komentáři bylo ale vyloženo, že souborem situací, které je možno podřadit pod pojem mimořádnou událost ochromující styk osob, mohou být případy, kdy je osoba uvězněna v koloně, v metru nebo na lanovce.

⁶¹ TUOR, Peter; SCHNYDER, Bernhard; SCHMID, Jörg. Das Schweizerische Zivilgesetzbuch. 11. Aufl. Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag, 1995, s. 487-488.

4.6.1.3 Epidemie

ZGB uvádí také pojem epidemie. Tato formulace může být chápána v obecném smyslu jako výskyt náhlého šíření nemoci mezi lidmi. Český OZ i tuto situaci subsumuje pod pojem mimořádné události ochromující styk osob. Pozitivním přínosem českého OZ je tak bezpochyby jeho efektivita a srozumitelnost, která je dána tím, že je využit jeden stručný a obecný pojem, který lze následně interpretovat a aplikovat na různé situace. Ve švýcarské úpravě může výčet konkrétních příkladů způsobit nadbytečnou rozsáhlost právního textu, což by mohlo ovlivnit přehlednost takového předpisu.

4.6.1.4 Válka

Posledním příkladem, jež je švýcarskou úpravou zmíněn, je pojem válka. Tato situace je v českém OZ upravena odlišným druhem privilegované závěti, a to pořízením závěti skrze záznam velitele vojenské jednotky. Česká právní úprava však specifikuje situace, ve kterých je možné vojenskou závěť pořídit. Naopak ZGB používá termín "válka" bez bližšího upřesnění.

Rozdíly ve formulacích mohou vyvolat otázky ohledně výkladu pojmu "válka". Zatímco česká úprava explicitně pojednává o ozbrojeném konfliktu a vojenských operacích, ZGB ponechává tuto definici obecnější. Situace, kdy se voják nachází v nebezpečí, nemusí vždy odpovídat tradičnímu pojetí války. Švýcarský přístup bude proto vyžadovat, aby byl termín v praxi podrobněji vyložen.

4.6.2 Proces pořízení závěti

Proces pořízení ústní závěti je v českém a švýcarském občanském zákoníku regulován dosti odlišně. Není to však překvapivé vzhledem k faktu, že ústní závěť dle českého OZ je jediným typem soukromé privilegované závěti.⁶² Naopak v ZGB má ústní závěť charakter veřejné listiny. To má za následek, že zůstavitel je povinen po projevu vůle pověřit svědky k neprodlenému oznámení závěti. Takto lze učinit zejména vyhotovením písemného záznamu o projevu ústní vůle. V porovnání se

⁶² Soukromou závětí mohou být také závěti ze skupiny veřejných privilegovaných závětí, pakliže nebudou dodrženy všechny povinné formality a zároveň nebude pochyb, že je zaznamenaná vůle věrohodná.

švýcarskou právní úpravou tak OZ volí pro ústní závěť odlišné principy. Ústní závěť je zákonodárcem brána jako krajní možnost projevu vůle, kdy je třeba jednat rychle, efektivně a bez formálních požadavků. To je však na úkor menší síly takto pořízené listiny.

4.6.2.1 Ústní a písemný záznam projevu

ZGB vyžaduje neprodleně po projevení vůle zůstavitele tento ústní projev oznámit. Pojem neprodleně je komentářem interpretován „*jakmile to lze od svědků za daných okolností očekávat*“. Tím je kladen důraz na rychlou a bezodkladnou komunikaci obsahu ústní závěti ze strany svědků, což má zajistit aktuálnost a spolehlivost informací o zůstavitelově poslední vůli.⁶³

Oznámení může být učiněno písemně nebo ústně. Podobnou volbu mezi písemnou a ústní formou záznamu umožňuje také česká právní úprava. Je však důležité poznamenat, že česká úprava nepožaduje od svědků samostatnou iniciativu po projevení vůle zůstavitele.

Dle švýcarské úpravy, pokud se svědkové rozhodnou pro písemný záznam, musí tento záznam obsahovat pečlivě datované informace, včetně uvedení dne, měsíce a roku, kdy byl záznam sepsán. Dále je vyžadováno uvést místo, kde byl záznam vytvořen, a nakonec potvrdit účast svědků jejich podpisy. Výsledná listina s těmito formálními údaji musí být předložena soudnímu orgánu. Při předkládání musí svědkové potvrdit, že jim zůstavitel sdělil svou poslední vůli, a to ve stavu způsobilosti disponovat, což zahrnuje konkrétní okolnosti, které mohou ovlivnit zůstavitelovu schopnost rozhodovat.⁶⁴ Současně s tím svědek musí uvést také důvod, proč byla ústní závěť pořízena, tedy jaká mimořádná událost vedla k takovému pořízení.⁶⁵ Tímto formálním postupem je ve švýcarském systému zajištěna důvěryhodnost a ověřitelnost ústní závěti.

V české právní úpravě žádný z těchto formálních požadavků nenalezneme. Úpravy se shodují v jediném, a to že hovoří o záznamu. Český OZ však záznam uvádí pouze v dobrovolné rovině a bez formálních nároků na takový zápis.

⁶³ TUOR, Peter; SCHNYDER, Bernhard; SCHMID, Jörg. Das Schweizerische Zivilgesetzbuch. 11. Aufl. Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag, 1995, s. 487-488.

⁶⁴ Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907, art. 507.

⁶⁵ TUOR, Peter, op. cit.

Alternativně je dle ZGB možné učinit svědky ústní záznam, který je formou výpovědi svědků u soudního orgánu. Mimo samotné svědecké výpovědi je nutné potvrdit, že zůstavitel byl v okamžiku sdělování své vůle v takovém stavu, kdy byl schopen s rozvahou disponovat a rovněž sdělit jaké podmínky mimořádné situace byly naplněny.⁶⁶

Eventualitu výsledku svědků místo písemného záznamu poskytuje také český OZ a tato možnost nastupuje pokaždé, kdy není vyhotoven fakultativní písemný záznam.

4.6.3 Požadavky na osobu svědka

Při komparaci požadavků na svědky zúčastněné při pořizování ústní závěti si lze povšimnout, že OZ požaduje svědky tři, zatímco švýcarská úprava stanovuje pouze dva. Není však neobvyklé, že různé právní systémy mají odlišné požadavky na počet svědků. Je tomu tak zejména z důvodu právních tradic a hodnotových priorit daných zemí.⁶⁷

Rozdíl v počtu svědků mezi švýcarským a českým občanským zákoníkem lze vysvětlit existencí formálních požadavků ve švýcarské úpravě. ZGB stanovuje dva svědky, avšak v souvislosti s tím klade důraz na formální postup při zaznamenávání závěti. Naopak česká úprava nestanovuje téměř žádné formality, což vede k potřebě vyššího počtu svědků, aby tak byla zajištěna důvěryhodnost a legitimita závěti.

V obou právních úpravách je pak kladen důraz na současnou přítomnost svědků při pořizování závěti. OZ toto explicitně uvádí v samotném ustanovení, ZGB se k tomuto požadavku vyjadřuje až v komentářích.⁶⁸

V otázce požadavků na osobu svědka ZGB upravuje způsobilost svědků shodně jako u standardních forem. Oproti tomu česká právní úprava v případě privilegovaných závětí poskytuje určité úlevy. Svědkem podle ZGB v první řadě nemohou být osoby jež „nemají občanské pocty a práva na základě soudního rozhodnutí“. Tento pojem by se v mezích českého práva dal interpretovat jako „omezená svéprávnost“. Dále nejsou způsobilými svědky osoby, které neumí psát nebo číst a v poslední řadě příbuzní a manželé.⁶⁹ OZ v § 1540 rovněž vymezuje

⁶⁶ TUOR, Peter; SCHNYDER, Bernhard; SCHMID, Jörg. Das Schweizerische Zivilgesetzbuch. 11. Aufl. Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag, 1995, s. 487-488.

⁶⁷ Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907, art. 506.

⁶⁸ TUOR, Peter, op. cit.

⁶⁹ Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907, art. 503.

svědečnou nezpůsobilost, podle které nejsou způsobilí svědčit dědicové, osoby blízké a zaměstnanci zůstavitele. Avšak pro privilegované závěti stanovuje v § 1548 úlevu, na základě které mohou svědčit osoby, jež byly omezeny ve svéprávnosti, a to za předpokladu, že jsou schopny věrohodně popsat relevantní události.

4.6.4 Platnost závěti

Jak již bylo zmíněno, lhůta platnosti mimořádných závětí činí 14 dní a je počítána od okamžiku, kdy je možné, aby zůstavitel využil některou ze standardních forem závěti.⁷⁰ OZ stanovuje shodnou lhůtu pro soukromé závěti, která je ospravedlněna minimálními formálními požadavky na takovou závěť. V kontextu švýcarského zákoníku je tak tato doba relativně krátká, což je patrné i při srovnání s českou úpravou veřejných závětí, kde lhůta dosahuje 3 měsíců.

Neplatnost závěti může nastat pokaždé, kdy zůstavitel pořídí závěť, ačkoliv nesplňuje kritéria stanovená pro mimořádnou událost. Vzhledem k tomu, že kritéria nejsou v zákoně obecně charakterizována, ale jsou pouze specifikována pomocí příkladů, může toto představovat pro zůstavitele značné komplikace a zbytečně zatížit platnost závěti.⁷¹

5 Závěť skrze záznam starostou obce

Ustanovením § 1543 OZ je upravena možnost zůstavitele poříditi závěť skrze starostu obce. Zmiňovaný paragraf nese název „Záznam starostou obce“, čímž chce pravděpodobně zákonodárce upozornit, že právní jednání zůstavitele musí mít formu záznamu. Odlišuje se tím tak od ústní závěti dle § 1542 OZ, kde má právní jednání zůstavitele ústní formu a záznam pouze dokazuje existenci tohoto právního jednání. Cílem je tedy zřejmě předejít případným nedorozuměním, při kterých by se zůstavitel domníval, že postačuje projevení vůle před starostou a dvěma svědky a následné vyhotovení záznamu starostou je fakultativní. U tohoto typu závěti by však absence záznamu znamenala nedodržení zákonem stanovené formy, čímž by právní jednání bylo neplatné.⁷²

⁷⁰ Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907, art. 508.

⁷¹ TUOR, Peter; SCHNYDER, Bernhard; SCHMID, Jörg. Das Schweizerische Zivilgesetzbuch. 11. Aufl. Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag, 1995, s. 487-488.

⁷² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 582.

Závěť pořízená před starostou obce se v OZO nenacházela, a je proto logické, že pro vytvoření tohoto institutu museli zákonodárci pohlížet do jiných evropských států. Dalo by se říci, že základ položily státy s odlehlými horskými oblastmi, ve kterých se nacházejí obce. Právě v těchto lokalitách vznikala potřeba stanovit další osobu kompetentní při pořizování závěti, která by byla dostupná ve chvíli, kdy se pro nějakou mimořádnou situaci nebo pro omezenou přístupnost v zimních měsících, nebylo možné dostavit k notáři či jiné instituci. Základ pro tuto formu privilegované závěti tak poskytlo zejména Německo a Itálie.⁷³

V této souvislosti se nabízí otázka, jak čteně bude institut záznamu před starostou obce využíván v praxi. Kořeny tohoto typu privilegované závěti sahají do historie, a je třeba přemýšlet o tom, zda jiné státy tento institut nezachovaly spíše z tradice. Některé názory v tomto ohledu také namítají, že rozlehlá síť notářů v dnešní době nečiní pořízení závěti notářským zápisem nedostupné.⁷⁴

5.1 Veřejná listina

Závěť skrze záznam starostou obce představuje první ze skupiny tzv. veřejných závětí. Rozdělení závětí na veřejné a soukromé bylo zmíněno v úvodu. Skupina veřejných závětí má sílu veřejné listiny, což znamená, že je prokázána pravdivost projevu vůle obsaženého v listině. Pokud by někým byl tvrzen opak, musel by být dostatečně prokázán.⁷⁵ Síla veřejné listiny u závěti má význam zejména u sporů o dědictví, kde by strana rozporující obsah závěti musela předložit dostatečné důkazy dokládající svá tvrzení.

Přiznávat privilegovaným závětím sílu veřejné listiny může být v praxi problematické. Zůstavitel bývá zpravidla v tísní, pod vlivem nepříznivé situace a může být pro něj obtížné racionálně přemýšlet. Pokud navíc neměl obsah závěti dobře promyšlen, nemusí své poslední pořízení uspořádat tak, jak by to učinil v klidu. Z toho důvodu jsou názory, které považují za chybné dát tomuto druhu privilegované závěti charakter veřejné listiny.⁷⁶

⁷³ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. K § 1542 až § 1549. Beck-Online [online]. Nakladatelství C. H. Beck. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/>.

⁷⁴ SALÁK, Pavel. Mimořádné závěti v novém občanském zákoníku. Ad Notam, 2017, č. 3, s. 5.

⁷⁵ LAVICKÝ, Petr. § 568 [Pravost a správnost veřejné listiny]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1823.

⁷⁶ ŠEŠINA, Martin. Zamyšlení nad úlevami při pořizování závěti v novém občanském zákoníku. Ad Notam, 2009, č. 2, s. 57.

Aby měla závěť pořízená před starostou obce sílu veřejné listiny, musí splňovat náležitosti dané zákonem, které jsou zmíněny v dalším odstavci. Samotná absence některé z náležitostí nezakládá neplatnost závěti, zároveň však nemůže být taková listina považována za veřejnou.⁷⁷

5.1.1 Náležitosti nutné pro pořízení závěti

Zákon v § 1543 OZ stanovuje podmínky pro pořízení závěti před starostou obce následovně: „*Je-li důvodná obava, že by zůstavitel zemřel dříve, než by mohl pořídit závěť ve formě veřejné listiny, může zaznamenat jeho poslední vůli starosta obce, na jejímž území se zůstavitel nalézá, za přítomnosti dvou svědků.*“

Nejdříve musí být naplněna důvodná obava, že zůstavitel zemře. Na rozdíl od závěti ústní, kde vyjmenované situace vyžadují naléhavější jednání, zde není tak vysoká míra urgency. To znamená, že legislativa nepředpokládá stejně naléhavý časový interval jako v případě ústní závěti.

Zákon nestanovuje konkrétní situace ani blíže nevymezuje, co lze považovat za důvodnou obavu smrti. Tento pojem může proto být v praxi vykládán rozdílně na základě emocí a tlaku situace, jelikož vyjádřit důvodnou obavu může nejen zůstavitel, ale i jeho rodina či lékař.⁷⁸ Samotné posouzení důvodnosti bude proto vždy záležet na starostovi. Zákonodárce si je vědom odpovědnosti, která je starostovi propůjčena, a tlaku, který osoby vyjadřující obavu smrti mohou na osobu starosty klást. Je proto spravedlivé, že není zákonem nijak sankcionováno, pokud by důvodná obava smrti byla starostou vyhodnocena špatně a závěť nesepsána. Ustanovení zákona ostatně pouze dává právo starostovi k platnému zaznamenávání závěti, nikoliv, že by stanovovalo povinnost takto učinit pokaždé při existenci důvodné obavy smrti.

Jak bylo výše řečeno, může být problematické představit si pod pojmem „*důvodné obavy smrti*“ reálné životní situace. Dá se však dovodit, že některé příklady nacházející se u ústních závětí před 3 svědky, zde budou použity shodně. Může se jednat například o povodeň, požár nebo infarkt. Na základě toho lze rovněž

⁷⁷ FIALA, Roman. § 1549 [Časově omezená platnost závětí s úlevami]. In: FIALA, Roman; DRÁPAL, Ljubomír a kol. Občanský zákoník, IV. Dědické právo (§ 1475–1720). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 173.

⁷⁸ DUDA, Petr. § 1543 [Záznam starostou obce]. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2019. s. 1611.

usuzovat, že při nemožnosti pořídit závěť před starostou obce by v některých případech bylo možné využít jako sekundární řešení ústní závěť před 3 svědky.⁷⁹

Dále je nezbytné, aby oprávněný důvod k obavě o úmrtí zůstavitele souvisel s neschopností pořídit závěť formou veřejné listiny, přičemž veřejná listina představuje notářský zápis dle § 62 notářského řádu. K naplnění této podmínky bude záležet zejména na nepřítomnosti notáře v jeho úřadu nebo velké dojezdové vzdálenosti, kvůli které by zápis nemusel být pořízen včas. Za veřejnou listinu samozřejmě nelze považovat jiné formy privilegované závěti, které mají sílu veřejné listiny.⁸⁰

5.1.1.1 Přítomnost dvou svědků

Poslední náležitostí potřebné k pořízení tohoto druhu závěti je přítomnost dvou svědků. Z litery zákona nevyplývá, že by museli být přítomni současně, jako je tomu u závěti ústní. Není rovněž požadováno, aby svědci byli přítomni již u projevování zůstavitelovy vůle a jejího zaznamenávání. Jejich přítomnost postačuje u čtení záznamu a jeho následného stvrzení zůstavitelem.⁸¹

5.2 Osoba oprávněná k zaznamenávání závěti

K zaznamenávání závěti je dle § 1543 OZ oprávněná osoba starosty nebo osoba starostu zastupující. Působnost vymezená § 103 zákona o obcích umožňuje starostovi vykonávat úkony, ke kterým ho opravňují jiné zákony. Díky tomu je umožněno přidat do jeho kompetence i možnost zaznamenávání závětí.

Proč byla zákonodárcem vybrána právě osoba starosty a nikoliv například soud nebo duchovní, jak je tomu v jiných evropských právních kodexech, vysvětluje důvodová zpráva: „*Obdobně jako v jiných evropských státech má navržené řešení i u nás logiku především v pojetí obce jako veřejnoprávní korporace a základního územního společenství občanů (čl. 100 a 101 Ústavy; § 1 zákona o obcích č. 128/2000 Sb.), jejímž úkolem je podle § 3 zákona o obcích*

⁷⁹ ŠEŠINA, Martin. § 1543 [Záznam závěti starostou obce]. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník, Svazek IV (§ 1475-1720). 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 178.

⁸⁰ DUDA, Petr. § 1543 [Záznam starostou obce]. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2019. s. 1611.

⁸¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 1547.

pečovat o potřeby občanů.“⁸² Obec zastoupená osobou starosty byla tedy vybrána z toho důvodu, že je ze všech institucí běžnému člověku nejbližší.

Osobou zastupující starostu je pak myšlen zejména místostarosta. V některých případech se může jednat i o pověřeného člena zastupitelstva. U statutárních měst hovoříme o primátorovi.⁸³

Místní příslušnost je určována v souladu s tím, kde zůstavitel vyjádřil svou poslední vůli. Při rozhodování o tom, který starosta je oprávněn v daném místě závěť zaznamenat, tak nebude rozhodné, kde má zůstavitel trvalý pobyt nebo bydliště.⁸⁴

Osoby oprávněné k zaznamenání závěti v podstatě plní roli notáře. Z toho důvodu bylo zákonodárcům vytýkáno, že starosta zpravidla nedisponuje právnickým vzděláním. Existuje obava, že chyby nebo opomenutí v záznamu provedeném starostou mohou negativně ovlivnit zůstavitele, neboť nesprávný zápis může vést k neplatnosti závěti. Navíc tlak kladený na starostu při zaznamenávání závěti může situaci komplikovat. Zákonodárce v tomto ohledu odkazuje na zahraniční úpravu, ze které čerpá, a argumentuje, že v jiných státech byla starostům svěřena podobná či větší míra odpovědnosti. Důvěra v osobu starosty je zdůrazněna s ohledem na jeho široké pravomoci při zastupování obce. Zákonodárce také předpokládá, že starosta bude schopen tuto roli zvládnout s přihlédnutím k jeho zkušenostem a kompetencím.⁸⁵

5.3 Průběh zaznamenávání závěti

Zůstavitel nejprve vyjádří svou vůli ústně. Lze předpokládat, že náležitosti tohoto verbálního projevu budou podobné jako u ústní závěti před třemi svědky. To zahrnuje požadavek, že zůstavitelova vůle musí být svobodná, jasně vyjádřená a vážně míněná. Po ústním vyjádření zůstavitelovy vůle provede oprávněná osoba záznam o tomto projevu. Zaznamenávající osoba by si měla uvědomit, že sepisuje veřejnou listinu, a tudíž by se také měla přesvědčit, že zůstavitel projevuje poslední

⁸² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. K § 1542 až § 1549. Beck-Online [online]. Nakladatelství C. H. Beck. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/>.

⁸³ FIALA, Roman. § 1543 [Závěť pořízená před starostou obce]. In: FIALA, Roman; DRÁPAL, Ljubomír a kol. Občanský zákoník, IV. Dědické právo (§ 1475–1720). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 164.

⁸⁴ DUDA, Petr. § 1543 [Záznam starostou obce]. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1611.

⁸⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., op. cit.

vůli „s rozvahou a bez donucení“.⁸⁶ Toto posouzení však může být v praxi vzhledem k situaci, která doprovází pořizování, dosti náročné.

Následně je potřebné, aby byl záznam přečten svědkům. Jelikož není stanovena povinná současná přítomnost těchto svědků, lze se domnívat, že je možné záznam přečíst dvakrát, každému z nich. Pokaždé však musí být přítomen zůstavitel, jelikož jeho úkolem je potvrdit, že osobou zaznamenaná vůle je skutečně jeho posledním pořízením. Krajský soud v Brně upřesnil, jaké formy může zůstavitelův souhlas se záznamem mít: *“Zůstavitel může tento projev učinit ústně, písemně, případně i jiným jednoznačným, nesporným a pochyby nezbuzujícím způsobem, z něhož je zřejmé jeho vědomí skutečnosti, že listina obsahuje jeho poslední vůli a že s jejím obsahem souhlasí.”*⁸⁷ Je tedy zřetelný důraz kladený na nespornost a jednoznačnost souhlasu. Tímto způsobem soud nabízí ochranu před možnými nedorozuměními nebo pochybnostmi ohledně toho, co zůstavitel skutečně zamýšlel. Snahou je také zajistit, aby zůstavitel souhlasil s obsahem závěti bez jakéhokoli vnějšího tlaku či donucení.

Závěrem se podepíše svědci a také zůstavitel. Jak ale uvádí § 1548 OZ: *„Je-li závěť pořízena s úlevami, není její platnosti na újmu, že ji zůstavitel nebo svědek nepodepsal proto, že nemohl psát, nebo pro jinou závažnou překážku, je-li to v listině výslovně uvedeno.“* Absence podpisu tedy nezakládá automatickou neplatnost závěti.

V poslední řadě mohou svědci zapsat k podpisu své identifikační údaje a starosta údaj o obci či jeho funkci. Tento poslední krok je považován za vhodný. Jeho absence však pravděpodobně nebude působit žádné následky, jelikož zákonem není výslovně vyžadován.

Po vyhotovení záznamu se všemi potřebnými náležitostmi je povinností tento záznam uložit bez zbytečného odkladu u notáře. Odpovědnost za tento úkon nese obec, u které starosta vykonává svou funkci.⁸⁸

⁸⁶ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 1538.

⁸⁷ Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 6. 8. 1999, sp. zn. 18 Co 397/98.

⁸⁸ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 1546.

5.4 Platnost závěti

Zákonodárce zvolil pro všechny privilegované závěti se silou veřejné listiny shodnout dobu platnosti tří měsíců. Tříměsíční doba představuje delší časový rámec v porovnání se závětí ústní, kde platnost trvá pouze dva týdny.

Mezi evropskými právními úpravami je doba platnosti tří měsíců poměrně častá. Obdobně dobu platnosti upravuje například německá, italská nebo lotyšská právní úprava.⁸⁹

5.4.1 Neplatnost závěti pro porušení formalit

Při pořízení závěti záznamem starostou obce musí být splněno nemálo formálních požadavků. Může se proto stát, že při zhotovování záznamu dojde k opomenutí některé z těchto náležitostí. Na vině může být absentující právnické vzdělání starosty i vypjatá situace. Zákonodárce na tuto možnost pamatoval, plně si vědom škody, která by zůstaviteli následkem opomenutí formalit mohla vzniknout. V případě, že by chyběl některý z formálních požadavků, záznam by sice nedisponoval veřejnoprávní silou, ale závěť by zůstala platná. Musely by však současně absentovat pochybnosti o zůstavitelově projevené vůli v rámci závěti.⁹⁰

5.4.2 Škoda způsobená starostou nebo obcí

Komentované ustanovení vylučuje, aby starosta nesl odpovědnost za své rozhodnutí záznam o zůstavitelově vůli nevyhotovit. Explicitně však není stanoveno, zda starosta odpovídá za škodu vzniklou při opomenutí formálních náležitostí záznamu, které způsobují soukromoprávní sílu závěti.

Zákon specifikuje, že v případě, kdy starosta plní úkoly svěřené mu § 1543 OZ vykonává tímto přenesenou působnost státní správy. Totéž činí i obec, která podle § 1546 závěť uschovává u notáře.⁹¹ Z toho plyne, že za případnou škodu bude odpovídat stát s možností následného nároku regresní úhrady. V případě formálních vad záznamu způsobených starostou bude zřejmě regresní úhrada

⁸⁹ ELIÁŠ, Karel. Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku. Ad Notam, 2009, č. 2, s. 44.

⁹⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 1547.

⁹¹ Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), § 149b.

uplatňována vůči starostovi, jakožto úřední osobě. V otázce povinnosti úschovy závěti by se regresní úhrada měla vztahovat na daný územní celek.⁹²

Může být problematické, že zatímco notáři musejí být povinně pojištěni zejména pro případ způsobení újmy související s výkonem jejich činnosti, na starostu zákon v tomto ohledu nepamatuje. Vysvětlením je zřejmě velice malá pravděpodobnost, že by odpovědnostní povinnost starosty vznikla.

Škoda způsobená nesprávným úředním postupem může vzniknout zejména v situaci, kdy obec nedá závěť k uložení notáři, následkem čehož dojde ke ztrátě tohoto dokumentu. V takovém případě je pravděpodobné, že dědic uvedený ve ztracené závěti by mohl uplatnit nárok na ušlý zisk, kterým by bylo nepřiznané dědictví.⁹³

U starosty by odpovědnostní nárok státu neměl vznikat často, jelikož pochybení starosty pouze ponižuje závěť na soukromoprávní listinu.

5.5 Komparace s italskou právní úpravou

Italský občanský zákoník (Codice civile) ve svém čl. 609 kombinuje z pohledu české právní úpravy dva druhy závětí. Nadpis, který je nazván „Nakažlivé nemoci, veřejné katastrofy nebo nehody“ (*Malattie contagiose, calamità pubbliche o infortuni*) může připomínat mimořádné události umožňující pořízení ústní závěti před třemi svědky. Na druhou stranu, v těchto situacích dle italského občanského zákoníku nepostačují tři svědci, ale je nutná účast jedné z vyjmenovaných osob.

Článek 609 upravuje případy, kdy zůstavitel nemůže použít běžných forem závěti, a to z důvodu, že se nachází v místě, kde převládá nemoc považovaná za nakažlivou, nebo z důvodu veřejné pohromy či nehody. V takových případech může učinit příjemcem závěti notáře, smírčího soudce, starostu nebo duchovního. K porozumění toho, co si lze pod pojmy uvedenými v čl. 609 představit, přináší komentář výčet příkladných situací. Nakažlivou nemocí je myšleno každé epidemické onemocnění, k čemuž postačuje obecný názor o nakažlivosti. Pojem

⁹² Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), § 3, § 13, § 16.

⁹³ VOJTEK, Petr. § 4 [Činnost notáře a soudního exekutora]. In: VOJTEK, Petr; BIČÁK, Vít. Odpovědnost za škodu při výkonu veřejné moci. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 53.

veřejná pohroma zahrnuje objektivně určitelné situace, jako například zemětřesení nebo povodně.⁹⁴

Zatímco OZ jako předpoklad pro pořízení uvádí nutnost důvodné obavy, že zůstavitel zemře dříve, než by mohl závěť pořídit ve formě veřejné listiny, v italské úpravě není nutná časová tíseň zůstavitele.⁹⁵

Je oproti tomu vyžadováno, aby díky výše vymezeným situacím nemohl zůstavitel použít běžných forem testování. Zatímco česká úprava v tomto kontextu pojednává pouze o veřejné listině, z ustanovení italského zákoníku zdánlivě vyplývá, že je nutné, aby se nemožnost pořízení vztahovala na všechny běžné formy závětí, tedy například i na závěť holografní.⁹⁶ Tuto nesrovnalost koriguje komentář, který vysvětluje, že běžnou formou závěti je myšlena pouze závěť veřejná, jelikož v opačném případě by se využití tohoto druhu závěti stalo téměř nemožné.⁹⁷

5.5.1 Průběh pořízení závěti

Průběh, formální náležitosti závěti i doba platnosti jsou v komparaci s českou právní úpravou totožné. Odlišně je pouze rozšířen okruh osob, které takovouto závěť mohou zaznamenat. Kromě starosty (či jeho zástupce) je k přijetí závěti oprávněn rovněž smírčí soud a duchovní. Přítomnost smírčího soudu a duchovních mezi oprávněnými osobami rozšiřuje možnosti a dodává flexibilitu pro občany při pořizování tohoto typu závěti.⁹⁸

Po sepsání závěti oprávněnou osobou jí tato osoba také podepíše a následně úkon zopakují svědci a zůstavitel. Pokud by se svědek nebo zůstavitel nepodepsal, není to důvod pro neplatnost závěti, pakliže by toto nekonání bylo odůvodněno. V závěru závěť přijme ten, kdo ji sepsal, z čehož lze usuzovat, že má závěť charakter veřejné listiny.⁹⁹

Počet svědků, kteří jsou při pořízení vyžadováni, je v italské i české právní úpravě shodný. Ke svědečné způsobilosti přistupuje § 1548 OZ velkoryseji, jelikož mohou u privilegovaných závětí svědčit osoby dosahující patnácti let a osoby, které byly omezeny ve svéprávnosti, pokud jsou schopny rozpoznat rozhodné

⁹⁴ Codice civile / diretto da Fabrizio Di Marzio. Milano: Giuffrè, 2017, s. 599.

⁹⁵ Regio decreto n. 262 del 16 marzo 1942, Codice civile, art. 609.

⁹⁶ Regio decreto n. 262 del 16 marzo 1942, op. cit., art. 601.

⁹⁷ Codice civile / diretto da Fabrizio Di Marzio, op. cit.

⁹⁸ Regio decreto n. 262 del 16 marzo 1942, op. cit., art. 609.

⁹⁹ SÁBLÍKOVÁ, Martina. Institut závěti v italském právu. Ad Notam, 2021, č. 1, s. 18-19.

skutečnosti. Italská úprava toto umožňuje pouze osobám, které dovršili šestnácti let.¹⁰⁰

5.5.2 Komparace italského čl. 609 a českého § 1542

V úvodu bylo zmíněno, že italský občanský zákoník uvádí pojmy *nakažlivé nemoci, veřejné katastrofy nebo nehody*, které slouží k determinaci situací, jež lze podřadit pod čl. 609. Z hlediska vymezených situací tak lze říci, že se čl. 609 svým obsahem podobá ústní závěti před třemi svědky dle OZ.

Tato shoda na první pohled nemusí být zjevná, jelikož český OZ neuvádí explicitně jako důvod k pořízení ústní závěti výskyt nakažlivé nemoci, veřejné pohromy nebo nehody, ale tyto situace podřazuje pod pojem mimořádné události.

Při rozboru důvodů, pro které může být v italském právu pořízena závěť před starostou obce, je zjevné, že nebude lehké sehnat v těchto situacích jednu z vyjmenovaných osob. V tomto ohledu český OZ předpokládá, že v případech mimořádných událostí bude pohyb osob danou událostí omezen. OZ proto dává možnost závěť pořídit skrze blíže nespécifikované osoby, jejichž přítomnost je mnohem pravděpodobnější než přítomnost starosty, smírčího soudce či duchovního. Dá se tak předpokládat, že použití tohoto druhu privilegované závěti bude v italském právu v praxi minimální. Možná právě z tohoto důvodu také italští odborníci kritizují rozsáhlost úpravy s ohledem na její aplikační četnost.¹⁰¹

5.6 Komparace s německou právní úpravou

Dle komentáře k ustanovení § 1543 je česká právní úprava ovlivněna zejména tou německou.¹⁰² Shoda v podstatných aspektech je mezi BGB a OZ znatelná. Německá úprava však oproti té české odkazuje na zákon o notářském osvědčení (*Beurkundungsgesetz*), kterým jsou stanovena další pravidla pro zaznamenání závěti. To může v praxi působit pro běžného čtenáře složitě a nepřehledně. Navíc odkazem na BeurkG je starostovi ukládán poměrně velký

¹⁰⁰ Regio decreto n. 262 del 16 marzo 1942, Codice civile, art. 609.

¹⁰¹ Codice civile / diretto da Fabrizio Di Marzio. Milano: Giuffrè, 2017, s. 598.

¹⁰² FIALA, Roman. § 1543 [Závěť pořízená před starostou obce]. In: FIALA, Roman; DRÁPAL, Ljubomír a kol. Občanský zákoník, IV. Dědické právo (§ 1475–1720). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 163.

rozsah povinností. Je si však nutné uvědomit, že starosta na rozdíl od osoby notáře nemá zpravidla právnické vzdělání, a tudíž není jistota, že bude s těmito pravidly seznámen. Některé věty proto česká úprava vypouští na úkor přehlednosti a snadného zaznamenání závěti.

Ustanovení týkající se záznamu závěti před starostou obce nalezneme v § 2249 BGB pod názvem „Nouzová závěť před starostou“ (*Nottestament vor dem Bürgermeister*). Definice podmínek, za kterých je možno pořídit tento druh privilegované závěti, jsou téměř totožné. Je tedy nutná existence obavy, že zůstavitel zemře dříve, než bude možné sepsat závěť u notáře.

5.6.1 Obsahové náležitosti závěti

Záznam dle § 9 a § 10 BeurkG klade požadavek řádné identifikace starosty a svědků. Míra, jakou by měla být popsána totožnost osob, se v českém a německém právu zásadně liší. V německé úpravě musí být u těchto osob jejich totožnost zjištěna natolik, aby byly vyloučeny veškeré pochybnosti. Ze záznamu by mělo být rovněž patrné, na základě čeho získal starosta jistotu o totožnosti svědků, a pokud nebylo možno s určitostí jejich totožnost doložit, měl by starosta do záznamu uvést skutkové okolnosti. Oproti tomu v českém OZ postačuje uvedení jména starosty a svědků, a není striktně stanovena povinnost žádné další identifikace zúčastněných osob. Uvedení dalších údajů o totožnosti osob je v českém právním řádu fakultativní a ponecháno na doporučení komentářů.

Kromě dostatečné identifikace osob je rovněž úkolem starosty zaznamenat jeho podezření o právní nezpůsobilosti některé ze zúčastněných osob, nebo o jejich neuspokojivém zdravotním stavu. Na rozdíl od notáře však není oprávněn z tohoto důvodu zaznamenání závěti odmítnout.¹⁰³ Vždy pak musí být uvedeno v záznamu vyjádření starosty, kterým hodnotí, zda splňuje zůstavitel požadovanou způsobilost k právním úkonům.¹⁰⁴ Ani tento obligatorní požadavek není českým právním řádem vyžadován, což lze hodnotit jako kladný krok směrem ke stručnosti záznamu, který v mimořádné situaci uleví od zbytečných formalit. Starosta by měl závěrem uvést do záznamu také obavu, že závěť nebude moci být sepsána notářem. Tato obava bude naplněna, pokud není možné notáře zastihnout, nebo také

¹⁰³ Beurkundungsgesetz vom 28. August 1969 (BGBl. I S. 1513), §11.

¹⁰⁴ Beurkundungsgesetz vom 28. August 1969 (BGBl. I S. 1513), §28.

v případě, kdy by notář odmítl jednat. Pokud by starosta situaci vyhodnotil chybně, nelze mu klást tuto skutečnost na újmu.

Potřeba vyjádření obavy v psané podobě může v praxi obtěžovat a prodlužovat celý proces, což v případě důvodné obavy smrti není žádoucí. Tato informace v záznamu navíc nebude působit žádné právní účinky. I kdyby starosta uvedl, že obavu neshledává, jedná se o jeho subjektivní dojem a nemusí situaci správně rozpoznat. Je proto následně zkoumána objektivní přítomnost rizika smrti v době sepsání závěti.¹⁰⁵

V kontextu velkého množství požadavků na záznam, lze uvažovat, zda by nebylo přínosnější některé náležitosti záznamu vynechat, s cílem ulevit v daný okamžik zaznamenávající osobě, a následně potřebné informace doplnit výpovědí svědků.

5.6.2 Průběh zaznamenávání závěti

Průběh zaznamenávání závěti je ve skrze shodný s českou právní úpravou. Po projevení poslední vůle zůstavitelem je vyhotoven záznam starostou. Záznam musí být po sepsání přítomným a zejména zůstaviteli přečten ke schválení. V závěru se všechny zúčastněné osoby podepíší a připojí svou identifikaci.¹⁰⁶ Absentovat může pouze podpis zůstavitele, a to za současného vysvětlení důvodu této absence do záznamu.¹⁰⁷ Česká právní úprava oproti tomu připouští kromě absentujícího podpisu zůstavitele také chybějící podpis svědka. Rovněž ale musí být uveden vážný důvod, proč listina nebyla osobou podepsána.¹⁰⁸

Německý BeurkG dále upravuje v § 34 a § 35 postup úschovy. Starosta by měl záznam spolu s fakultativními dokumenty zapečetit v obálce. Na obálku by měl napsat jméno zůstavitele a datum zaznamenání závěti. Nakonec by se měl starosta na obálku podepsat a předat jí do úřední úschovy. Podpis na obálce může nahradit podpis starosty na záznamu v případě, že by zapomněl samotný záznam opatřit svým podpisem.

¹⁰⁵ KESSAL-WULF, Sibylle und kol. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 11, Erbrecht: § 1922-2385. München: C. H. Beck, 2020, s. 1534.

¹⁰⁶ Beurkundungsgesetz vom 28. August 1969 (BGBl. I S. 1513), §13.

¹⁰⁷ Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), § 2249.

¹⁰⁸ FIALA, Roman. § 1543 [Závěť porízená před starostou obce]. In: FIALA, Roman; DRÁPAL, Ljubomír a kol. Občanský zákoník, IV. Dědické právo (§ 1475–1720). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 162.

Český OZ neupravuje v § 1546 postup následující po zaznamenání závěti toliko detailně. Po porřízení závěti musí být záznam předán do úschovy notáře, za což je ale odpovědná obec. Další formality upravující například podobu, ve které má být záznam předán, nejsou specifikovány. Datace není povinná u žádného typu privilegované závěti v OZ.¹⁰⁹

Stručný průběh i minimální formální požadavky záznamu působí v českém OZ zřetelně a umožní starostovi pamatovat na to nejdůležitější. Úmysl zákonodárce učinit postup co nejjasnější možná zbytečně zasáhlo povinnost datace, která rovněž není vyžadována. Vzhledem k omezené platnosti závěti by však působilo větší jistotu, kdyby byl tento prvek ponechán.

5.6.3 Požadavky na osobu svědka

BGB v § 2249 blíže konkretizuje svědky, čímž se pravděpodobně snaží zamezit nečestnému jednání zejména ze strany dědiců. Svědkem podle BGB může být pouze osoba, která není uvedena v závěti, nebo která není jmenována vykonavatelem. Podle § 26 BeurkG dále není za způsobilého svědka považován ten, kdo je v blízkém vztahu se starostou zaznamenávající závěť. Tím je myšlen nejen vztah manželský a příbuzenský vztah, ale také vztah pracovní.

Ustanovení § 1540 OZ rovněž vymezuje relativní svědečnou nezpůsobilost, avšak specifikuje odlišné skupiny osob. Česká právní úprava se více soustředí na osobu dědice, jelikož český zákonodárce měl pravděpodobně větší pochybnosti o lstivém jednání dědice, než-li nezákonném jednání starosty. Z toho důvodu nejsou osoby starostovi blízké v kontextu nezpůsobilosti vůbec zmíněny.

Další požadavky na osobu svědka lze považovat za obecné, determinující absolutní svědeckou nezpůsobilost. Svědkem podle BGB v první řadě nemůže být osoba, jenž nezná zůstavitelův jazyk. Podobné negativní vymezení svědečné nezpůsobilosti je obsaženo také v § 1539 OZ, který stanovuje: „*Svědkem nemůže být osoba ..., která není znalá jazyka, nebo způsobu dorozumívání, v němž se projev vůle činí.*“

Dle § 26 BeurkG dále nesmí být svědek neslyšící, nevidomý, němý, duševně nemocný nebo nezletilý. Ustanovení § 1548 OZ je v tomto případě benevolentnější,

¹⁰⁹ FIALA, Roman. § 1547 [Další náležitosti závětí s úlevami]. In: FIALA, Roman; DRÁPAL, Ljubomír a kol. Občanský zákoník, IV. Dědické právo (§ 1475–1720). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 171.

jelikož umožňuje svédčení u závěti s úlevami osobám, které dosáhly věku 15 let a osobám, které byly ve svéprávnosti omezeny, ale jsou způsobilé věrohodně popsat skutečnosti významné pro platnost závěti.

V případě stanovení způsobilosti svědků je tedy německá úprava přísnější. Tolerance českých zákonodárců může být přitom pro zůstavitele velmi významná, zejména při pořizování závěti skrze záznam starostou obce. Tento druh privilegované závěti vychází z možnosti, že se zůstavitel nachází v odlehlé, hůře dostupné oblasti. Určitá flexibilita na straně svědků může být proto v praxi velice užitečná.

5.6.4 Požadavky na osobu starosty

Stanovení požadavků na osobu starosty činí BGB skrze odkaz na BeurkG. Je tomu tak z důvodu, že zákon vyžaduje, aby některé požadavky, které musí splňovat notář, dopadaly také na starostu.

Dle § 7 BeurkG by starosta neměl zaznamenávat závěť, která by byla v jeho prospěch nebo ve prospěch jeho příbuzných. Tento požadavek český právní řád nepřejal. Zřejmě z důvodu, že nepočítá s mnoha případy, ve kterých by absenci tohoto ustanovení starosta využil k nečestnému jednání.

V otázce místní příslušnosti německé ustanovení definuje, že k zaznamenávání je kompetentní starosta obce, v níž má zůstavitel bydliště. Nedodržení místní příslušnosti však nebude působit neplatnost závěti.

V neposlední řadě shodně s českou úpravou, může být starosta také zastoupen osobou, jež je k jeho zastupování oprávněna. Ustanovení § 2249 BGB však nad požadavky české úpravy dále vyžaduje, aby bylo v záznamu uvedeno, z čeho jeho kompetence k zastupování vyplývá. Němečtí zákonodárci tak k nemalým formálním požadavkům tímto ustanovením přidružují další.

Kromě tohoto jsou na starostu zákonem o ověřování listin kladeno další množství požadavků. Starosta by tak měl například poučit osoby shodně jako notář, měl by se vyvarovat chyb, měl by dostatečně objasňovat skutečnosti a být nestranným. To však pro osobu, která často nedisponuje právnickým vzděláním, může být v tíživé situaci nelehký úkol.¹¹⁰

¹¹⁰ KESSAL-WULF, Sibylle und kol. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 11, Erbrecht: § 1922-2385. München: C. H. Beck, 2020, s. 1537.

5.6.5 Platnost závěti

Doba, po kterou je závěť platná, je stanovena rovněž na tři měsíce. Tato doba je nejběžnější v kontextu evropských úprav. Platnost počíná běžet od sepsání závěti. Díky obligatorní dataci nečiní přesné určení konce platnosti závěti v praxi potíže.

Ustanovení § 2252 BGB za rozhodné pro stavení a odsun doby platnosti považuje skutečnost, že zůstavitel nemůže závěť sepsat před notářem. Česká úprava se tak v § 1549 OZ nepatrně odklonila od původního vymezení, neboť nahrazuje „sepsání před notářem“ definicí „pořízení ve formě veřejné listiny“. Některé názory kritizují tuto odlišnou terminologii, neboť závěti pořízené dle § 1543 až § 1545 by se do tohoto pojmového vymezení daly také zahrnout. To by mohlo v praxi přinést zbytečné komplikace.¹¹¹

Oproti české právní úpravě je v § 2249 BGB starostovi uložena další povinnost. Starosta je odpovědný zůstavitele upozornit na konec platnosti závěti. Tento dodatečný závazek opětovně zvyšuje míru odpovědnosti. V praxi tak starosta bude nucen i po zaznamenání závěti aktivně konat v podobě informování zůstavitele o omezené platnosti jeho závěti. To však může starostu zatížit v takovém rozsahu, že bude negativně ovlivněn výkon jeho funkce. Česká úprava je tak velice racionální s cílem nezatížit starostu v takové míře, že by nebyl schopen plnit své primární povinnosti.

5.6.6 Neplatnost závěti pro porušení formálních náležitostí

Ustanovení § 2249 BGB stanovuje, že ač došlo k formálním chybám, je stále závěť považována za veřejnou listinu, pokud lze s jistotou předpokládat, že závěť obsahuje spolehlivou reprodukci zůstavitelovy vůle. Obdobně byla platnost v případě formálních chyb upravena v počátečních návrzích českého OZ. Tato formulace však obdržela velkou míru kritiky pro nerespektování síly veřejné listiny. Pokud by nedodržení formálních náležitostí nepůsobilo žádné následky, byla kladena otázka, proč vlastně v zákoníku zákonodárce nějaké formalisty vymezoval. Dále také nebylo příliš jasné, jak by se v praxi dokazovalo, že závěť skutečně obsahuje spolehlivou reprodukci zůstavitelovy vůle, obzvláště, pokud by chyběly

¹¹¹ SALÁK, Pavel. Mimořádné závěti v novém občanském zákoníku. Ad Notam, 2017, č. 3, s. 7.

některé podstatné formality.¹¹² Zákonodárce proto nakonec nepřevzal z BGB přesnou formulaci a vyhověl kritickým názorům. Odlišně je proto stanoveno, že v případě porušení formálních náležitostí bude závěť platnou, ale nebude moci být považována za veřejnou listinu.¹¹³

BGB dále odkazuje na některá ustanovení BeurkG, kde je rovněž upravena platnost. Je tak například stanoveno, že pokud starosta zaznamená závěť mimo svou obec, nebude toto důvodem pro neplatnost závěti.¹¹⁴ Také je určeno, že v případě, kdy starosta nepodepíše samotný záznam o závěti, nebude neplatný, pokud podepíše obálku, ve které je záznam uložen.¹¹⁵

Naopak chyby, které by měly vliv na samotný proces záznamu závěti by působily její neplatnost. Takovouto vadou by bylo například nepřčtení či neschválení závěti.¹¹⁶

5.6.7 Shrnutí německé úpravy

Při analýze vlivů na institut záznamu před starostou obce nemohou být pochybnosti o významné inspiraci českého institutu německou právní úpravou. Ustanovení BGB nebyla převzata doslovně a je znatelné, že čeští zákonodárci revidovali německou úpravu z pohledu přehlednosti a použitelnosti v praxi. Přes značné shody existují výrazné odlišnosti, které lze pozorovat například v důrazu na formality, v oblasti identifikace osob a povinností starosty. Také je rozdílný způsob, jakým obě úpravy řeší neplatnost z důvodu formálních chyb.

V oblasti odpovědnosti starosty pak klade na tuto osobu německá právní úprava velké množství povinností a úkolů, což může být v praxi pro starostu problematické, zejména pakliže nemá právnické vzdělání. Německá úprava rovněž stanovuje přísnější požadavky na svědky, což v kontextu mimořádné situace nemusí být žádoucí.

¹¹² ŠEŠINA, Martin. Zamyšlení nad úlevami při pořizování závěti v novém občanském zákoníku. Ad Notam, 2009, č. 2, s. 57.

¹¹³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 1547.

¹¹⁴ Beurkundungsgesetz vom 28. August 1969 (BGBl. I S. 1513), § 2.

¹¹⁵ Tamtéž, § 35.

¹¹⁶ KESSAL-WULF, Sibylle und kol. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 11, Erbrecht: § 1922-2385. München: C. H. Beck, 2020, s. 1541, 1542.

6 Závěť skrze záznam velitelem námořního plavidla nebo letadla

Třetím typem privilegované závěti nacházející se v § 1544 OZ je závěť pořízená před velitelem námořního plavidla nebo letadla. Tento druh umožňuje, aby byla závěť za přítomnosti dvou svědků zaznamenána velitelem námořního plavidla nebo letadla. Kromě splnění požadavku, že prostředek k přepravě je v jurisdikci České republiky, je rovněž nutné, aby měl zůstavitel k takovému pořízení vážný důvod a aby zaznamenávající neohrozil touto činností bezpečnosti plavby nebo letu.

Inspirací při tvorbě tohoto institutu bylo mnoho evropských úprav, jako například zákoník Itálie či Polska. Naopak vliv ABGB nebyl příliš patrný, což lze dovodit zejména jeho restriktivní úpravou týkající se pouze úlev při pořízení činěném za plavby (tzv. námořní testament). Také německý BGB se v tomto institutu výrazně odlišuje svou koncepcí.¹¹⁷

Z důvodu charakteru vnitrozemského státu i skutečnosti, že v České republice nebylo v době tvorby nového OZ registrované žádné plavidlo, zákonodárci rozšířili tento institut o závěti pořizované na palubě letadla.¹¹⁸

6.1 Vážný důvod k pořízení závěti

Konkrétní formu privilegované závěti odlišují od jiných forem zejména specifické podmínky nutné pro její pořízení. U závěti skrze záznam velitele námořního plavidla nebo letadla bude první z těchto podmínek existence vážného důvodu k takovému pořízení. Na rozdíl od jiných forem však nebude absence vážného důvodu způsobovat neplatnost závěti. To je dáno zejména tím, že pojem lze definovat velice široce. Toto vymezení bylo zákonodárcem však zvoleno účelně, jelikož má tento institut řešit rozmanité situace v životě zůstavitele, které ani nelze všechny souhrnně definovat. Vážným důvodem může být také ohrožení života zůstavitele nebo mimořádná událost, která podmiňuje pořízení ústní závěti před třemi svědky a závěť skrze záznam starostou obce.¹¹⁹

Příkladem, který uvádí komentář a lze tím lépe pochopit účel úpravy, je zjištění nové skutečnosti zůstavitelem za dobu plavby nebo letu, která může

¹¹⁷ SALÁK, Pavel. Mimořádné závěti v novém občanském zákoníku. Ad Notam, 2017, č. 3, s. 5.

¹¹⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Beck-Online [online]. Nakladatelství C. H. Beck. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/>.

¹¹⁹ ŠEŠINA, Martin. § 1544 [Závěť na palubě lodí nebo letadla]. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník, Svazek IV (§ 1475-1720). 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 179.

ovlivňovat změnu jeho poslední vůle. Jednalo by se tak například o situaci, kdy je obeznámen se získáním dědictví a chce nově nabyté dědictví přerozdělit a upravit ve své poslední vůli.

Z hlediska toho, že absence vážného důvodu nezpůsobuje neplatnost a z důvodu těžké predikovatelnosti obsahu pojmu, rozhoduje o naplnění tohoto pojmu zaznamenávající na místě. Pokud má zaznamenávající dojem, že je naplněn vážný důvod k zaznamenání, může při současném splnění dalších náležitostí závěť platně zaznamenat.¹²⁰

6.2 Plavidla a letadla pod jurisdikcí České republiky

Aby bylo možné pořídit závěť dle české právní úpravy, je nutné, aby prostředek, na jehož palubě dojde k pořízení závěti, spadal pod jurisdikci České republiky. V tomto kontextu lze namítat, že vážný důvod k pořízení závěti může zcela shodně nastat na plavidle či v letadle jiného státu. Pakliže by se tak stalo, bylo by možné uvažovat o pořízení ústní závěti před třemi svědky nebo některé ze standardních forem. Je však nutné pamatovat, že u ústní závěti před třemi svědky jsou důvody potřebné pro platné pořízení definovány přísněji.

Příslušnost plavidel a letadel k ČR zakládá jejich zápis do námořního či leteckého rejstříku.¹²¹

Pro zápis do leteckého rejstříku je potřebné, aby měl provozovatel trvalý pobyt nebo sídlo na území ČR. K zápisu také nemůže dojít, pokud by bylo letadlo zapsáno do rejstříku jiného státu.¹²²

Aby mohlo být plavidlo zapsáno do námořního rejstříku musí dle zákona o námořní plavbě spadat po pojem „Námořní plavidlo“. Námořním plavidlem se rozumí námořní obchodní loď a námořní jachta, jejichž bližší parametry specifikuje zmíněný zákon. Zprvu návrh OZ počítal pouze s možností pořízení závěti na námořní obchodní lodi. Následně však rozšířil pojem na námořní plavidla a je tedy možné pořídit závěť i na námořních jachtách.¹²³ Z hlediska vnitrozemské polohy

¹²⁰DUDA, Petr. § 1544 [Záznam velitelem námořního plavidla nebo letadla]. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1613.

¹²¹FIALA, Roman. § 1544 [Závěť pořízená před velitelem námořního plavidla nebo letadla]. In: FIALA, Roman; DRÁPAL, Ljubomír a kol. Občanský zákoník, IV. Dědické právo (§ 1475–1720). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 166.

¹²²Zákon č. 49/1997 Sb., o civilním letectví, § 4.

¹²³FIALA, Roman, op. cit., s. 167.

našeho státu bude v praxi tento druh závěti sepisován pravděpodobně zejména při rekreačních plavbách námořními jachtami, které budou plout v zahraničí pod vlajkou ČR.¹²⁴

6.3 Bezpečnost plavby nebo letu

Podmínka bezpečnosti byla zákonodárci vložena do výsledného ustanovení v návaznosti na vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937. Tento návrh totiž vyřadil námořní testamentu ze systematiky zákoníku, jelikož nebylo považováno za rozumné v kritické situaci rozptylovat pozornost velitele zaznamenáváním závěti.¹²⁵

Pořízení závěti by tak na základě podmínky obsažené v ustanovení OZ nemělo narušovat bezpečnost plavby či letu a způsobovat tím hrozbu jiným osobám. Jelikož závěť zaznamenává samotný velitel plavidla či letadla, který při přepravě disponuje značným množstvím povinností, je kladen požadavek, aby pořizováním závěti některou ze složek jeho odpovědnosti nezanedbal.¹²⁶

Zcela jednoznačně půjde o situace, kdy se ocitá plavidlo či letadlo v krizovém stavu či obdobné situaci. V tomto momentu bude vyžadováno aktivní konání velitele k řešení dané situace nebo záchraně osob. I když se v takových okamžicích může zůstavitel ocitnout v ohrožení života, není vhodné použít tento typ závěti. Vhodnější by proto bylo využít například institutu ústní závěti před třemi svědky.¹²⁷

6.4 Náležitosti závěti

Zákon formuluje minimální požadavky pro takto pořízenou závěť, které mají zajistit její důvěryhodnost. Požadavky slouží k zabezpečení, že závěť bude spolehlivou reprodukcí zůstavitelovy vůle. To je důležité zejména proto, že při splnění náležitostí bude závěť považována za veřejnou listinu. Stejnou sílu závěti volí zákon také u záznamu starostou obce, kde veřejnoprávní povaha vyplývá z postavení starosty, jehož působnost stanovuje zákon. U velitele námořních lodí a

¹²⁴ DUDA, Petr. § 1544 [Záznam velitelem námořního plavidla nebo letadla]. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1612.

¹²⁵ SALÁK, Pavel. Mimořádné závěti v novém občanském zákoníku. Ad Notam, 2017, č. 3, s. 5.

¹²⁶ DUDA, Petr, op. cit., s. 1613.

¹²⁷ SALÁK, Pavel, op. cit.

letadel lze dovozovat jejich autoritativní pozici pravděpodobně ze zvláštních zákonů.¹²⁸

Náležitosti rozhodné pro závěť upravuje §1547 OZ, který takto činí souhrnně pro všechny privilegované závěti se silou veřejné listiny. Postup bude tedy shodný jako u závěti zaznamenané starostou obce. Zejména bude nutné, aby závěť velitel podepsal a takto učinili rovněž svědci a zůstavitel.¹²⁹

6.5 Postup po pořízení závěti

Zákon ukládá veliteli po pořízení závěti některé další povinnosti směřující k jejímu bezpečnému uchování. Pokud je závěť pořízena na moři, veliteli námořního plavidla se nařizuje zapsat do lodního deníku záznam o jejím pořízení na palubě.¹³⁰ Obsahem záznamu, po vzoru italského občanského zákoníku, je pouhá informace, že závěť byla zaznamenána na palubě lodi. Z hlediska uchovatelnosti závěti by mohlo být účelnější, aby lodní deník obsahoval repliku samotné závěti. Na druhou stranu řešení aktuálně obsažené v OZ je bezpochyby pro velitele časově efektivnější.¹³¹

Poté, co plavidlo dosáhne pevniny, je nutné závěť bez zbytečného odkladu odevzdat úřadu, který je odpovědný za evidenci závěti a je povinen závěť následně předat notáři.¹³² Přestože přeprava závěti na pevninu je důležitým úkonem, je třeba chápat pojem "bez zbytečného odkladu" s ohledem na aktuální povinnosti velitele a momentální situaci.

Záznam o pořízení závěti na palubě letadla následuje obdobný postup. Kromě palubního deníku může být tato událost zaznamenána také elektronicky pomocí tzv. černé skříňky.¹³³

¹²⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Beck-Online [online]. Nakladatelství C. H. Beck. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/>.

¹²⁹ DUDA, Petr. § 1547 [Další náležitosti]. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1617.

¹³⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 1544.

¹³¹ SALÁK, Pavel. Mimořádné závěti v novém občanském zákoníku. Ad Notam, 2017, č. 3, s. 5.

¹³² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 1546

¹³³ DUDA, Petr, op. cit., s. 1618.

6.6 Komparace s ABGB

Úlevy při pořízení činěném za plavby neboli námořní testament byl jedním ze tří forem privilegovaných závětí, které OZO umožňoval. Užití námořního testamentu bylo spjaté s pobytem pořizovatele na moři. Nebylo nutné naplnit žádná další kritéria, jako například existenci mimořádné události či ohrožení života zůstavitele.

Při vymezení osoby zůstavitele rovněž nebyly stanoveny žádné zvláštní požadavky. Námořní testament upravoval poslední pořízení pro všechny civilní osoby. Vyňaty z působnosti námořního testamentu byly pouze osoby vojenské, u kterých bylo nutné pořídit závěť skrze vojenský testament.¹³⁴

6.7 Komparace s italskou právní úpravou

Italská úprava představuje jeden z hlavních inspiračních zdrojů pro tuto formu privilegované závěti. Přes mnohé shody, se však zákonodárci v drobných aspektech od italského rámce odchýlili.¹³⁵

Závěť pořízená skrze záznam velitele letadla a plavidla je v italském zákoníku zachycena jako dva odlišné typy závěti, které jsou upraveny v samostatných paragrafech. Článek 611 italského občanského zákoníku, označený jako „Vůle na palubě lodí“, pouze stručně stanoví, že během námořní plavby může kapitán přijmout závěť na palubě plavidla.

Český právní předpis určuje jako jednu z podmínek pro pořízení závěti pobyt zůstavitele na konkrétním druhu plavidla. V tomto kontextu je použit pojem „námořní plavidlo“, které je zvláštními předpisy technicky specifikováno. Vymezená plavidla však mohou plout i po vnitrozemských vodách a závěť být pořízena i tam.¹³⁶ Oproti tomu italský zákon nekonkretizuje druh plavidla, na kterém může být závěť pořízena, a podmínku formuluje na základě polohy plavidla. Možnost pořízení privilegované závěti omezuje na námořní plavbu, a je tedy vyloučeno, aby byl tento druh závěti pořízen ve vnitrozemských vodách. Tyto

¹³⁴ Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský, § 597, § 600.

¹³⁵ SALÁK, Pavel. Mimořádné závěti v novém občanském zákoníku. Ad Notam, 2017, č. 3, s. 5.

¹³⁶ DUDA, Petr. § 1547 [Další náležitosti]. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1618.

odlišnosti se dají považovat za logické vzhledem k rozdílné geografické poloze a přístupu k moři srovnávaných států.¹³⁷

Na ustanovení článku 611 navazuje článek 612, který specifikuje požadavky, jež musí být v takovém případě dodrženy a článek 613, který upravuje postup následující po setkání plavidla s pevninou. V článku 614 je zakotven proces úřadů po doručení závěti velitelem. Článek 615 stanovuje dobu, po kterou bude závěť platná.

Závěti, které zůstavitel pořídí na palubě letadla, je věnován samostatný článek 616. Ten se nicméně převážně omezuje na odkazy na předešlá ustanovení a také řeší některé specifické rozdíly.

Ve srovnání s českým OZ obsahuje italský občanský zákoník výrazně více paragrafů týkajících se tohoto typu závěti, což může způsobit menší srozumitelnost pro laickou veřejnost. Nedostatečné přehlednosti nepřidává ani obsažená úprava pro následné konání úřadů, která by mohla být zakotvena v interních předpisech.

6.7.1 Náležitosti pořízení závěti

Český OZ stanovuje několik kritérií, jež musí být splněny, aby zůstavitel mohl závěť platně pořídit. Italská úprava se v tomto odlišuje, když pro pořízení závěti nekonkretizuje žádné zvláštní požadavky. Lze tedy dovést, že postačuje pouze přítomnost zůstavitele na palubě. V kontrastu s tím český OZ požaduje například vážný důvod k pořízení, jakož i požadavek, aby velitel zaznamenáním závěti neohrozil bezpečnost provozu prostředku.

Obecné náležitosti definují obě úpravy ve skrze shodně. Jednu změna odlišností představuje možnost přítomnosti pouze jednoho svědka při pořizování závěti.¹³⁸ Rovněž odchylně musí být závěť sepsána ve dvojnásobném vyhotovení. První z originálů je doručen konzulárnímu úřadu, jakmile se loď setká s pevninou či letadlo se zemí, druhý obdrží námořní či letecký úřad po návratu plavidla či letadla do Italské republiky. Pakliže by od pořízení závěti bylo první zastávkou místo v Italské republice, námořnímu (leteckému) úřadu budou doručeny obě vyhotovení závěti.¹³⁹

¹³⁷ SÁBLÍKOVÁ, Martina. Institut závěti v italském právu. *Ad Notam*, 2021, č. 1, s. 18-19.

¹³⁸ Regio decreto n. 262 del 16 marzo 1942, Codice civile, art. 616.

¹³⁹ SÁBLÍKOVÁ, Martina, op. cit.

Také následný postup italských úřadů působí oproti české právní úpravě komplikovaněji. Konzulární nebo námořní (letecký) úřad musí vypracovat zprávu o doručení závěti, kterou následně společně se samotnou závětí zašlou ministerstvu. Ministerstvo v reakci na zaslané dokumenty jedno vyhotovení uloží ve svém archivu a druhé zašle notáři příslušnému k provedení řízení o pozůstalosti.¹⁴⁰

6.8 Komparace s německou právní úpravou

Německý BGB se u tohoto druhu privilegované závěti svou koncepcí odlišuje od mnoha evropských úprav, které byly inspirací současného OZ. Přináší tak vlastní specifický rámec, který poskytuje alternativní pohled na závěti tohoto druhu. BGB, stejně jako ABGB, neumožňuje pořizovat závěť s úlevami na palubě letadla. Pro ABGB je toto opatření logické, neboť v době jeho vzniku byly civilní lety v počátcích. Nicméně je třeba zvážit, proč není závěť pořizována na palubě letadla upravena v BGB, který představuje současný právní koncept.

BGB upravuje možnost porízení privilegovaných závětí na moři v § 2251. Tato úprava se vyznačuje svou stručností, neboť se zaměřuje převážně na specifikaci geografické polohy a právní příslušnosti plavidla s minimálním důrazem na samotný postup zaznamenání závěti. V otázce postupu a dalších aspektů odkazuje na institut ústní závěti před třemi svědky.

Analogicky s českou právní úpravou není pro toto porízení vyžadována mimořádná událost. BGB také nepožaduje, aby byl přítomen vážný důvod k porízení, a postačuje tak pouhá přítomnost zůstavitele na palubě, jež není schopen získat notářsky ověřenou závěť vzhledem k okolnosti svého pobytu na plavidle.¹⁴¹

Zatímco český OZ výslovně nespécifikuje, kde se plavidlo má nacházet a komentáře dovozují možnost porízení závěti i během plavby po vnitrozemských vodách, BGB ve svém § 2251 explicitně vylučuje, aby takováto závěť byla porízena ve vnitrostátním přístavu.¹⁴²

¹⁴⁰ Regio decreto n. 262 del 16 marzo 1942, Codice civile), art. 614.

¹⁴¹ KESSAL-WULF, Sibylle und kol. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 11, Erbrecht: § 1922-2385. München: C. H. Beck, 2020, s. 1541, 1551.

¹⁴² DUDA, Petr. § 1545 [Záznam velitelem vojenské jednotky]. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1612.

6.8.1 Námořní testament jako ústní závěť před třemi svědky

Za hlavní odlišnost v porovnání s českou úpravou lze považovat skutečnost, že závěť nemá upravený vlastní postup a další relevantní aspekty, nýbrž toto sdílí s ústní závětí před třemi svědky. Vlivem toho není závěť pořizovaná na lodi sepisována jejím velitelem, ale k vyhotovení záznamu postačují jakékoliv osoby splňující obecná kritéria. Tento fakt však vede k soukromoprávní síle takovéto závěti, jelikož u osob provádějící záznam absentuje veřejnoprávní autorita, která by charakter veřejné listiny legitimovala.¹⁴³

7 Závěť skrze záznam velitelem vojenské jednotky

Za čtvrtý druh privilegované závěti zakotvené v OZ lze považovat závěť pořizenou skrze záznam velitele vojenské jednotky. Inkluze této úpravy do samotného OZ reflektuje moderní přístup tohoto právního předpisu. Tradiční rozdělení práva na civilní a vojenské vedlo k častému vyčlenění těchto záležitostí do zvláštních právních předpisů a civilní normy na tyto předpisy pouze odkazovaly. Velkým zdrojem tohoto dělení bylo také ABGB, od kterého se OZ v tomto směru výrazně odchýlil. Namísto toho se zákonodárci inspirovali moderními evropskými úpravami, jako je například italský nebo švýcarský občanský zákoník.¹⁴⁴

Zákonodárci se po dlouhé absenci vojenských závětí snažili vyhovět potřebám vojáků. V důsledku toho implementovali do právního řádu institut vojenské závěti, aniž by brali v úvahu meziválečný koncept válečné závěti, která umožňovala testování komukoliv, ale pouze za dobu válečného stavu.¹⁴⁵

7.1 Osoby oprávněné k pořízení závěti

Snaha o uspokojení všech osob účastnících se vojenských misí se projevuje v poměrně širokém okruhu oprávněných k pořízení závěti. Možnost projevení své vůle je umožněna nejen vojákům, ale i dalším osobám náležejícím k ozbrojeným silám. Zákonodárce takto reflektoval některé evropské úpravy. Příkladem je

¹⁴³ KESSAL-WULF, Sibylle und kol. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 11, Erbrecht: § 1922-2385. München: C. H. Beck, 2020, s. 1552.

¹⁴⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. K § 1542 až § 1549. Beck-Online [online]. Nakladatelství C. H. Beck. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/>.

¹⁴⁵ SALÁK, Pavel. Návrat vojenského testamentu. Právník, AV ČR, Ústav státu a práva, 2017, roč. 156(2017), č. 4, s. 292.

francouzský občanský zákoník. Rovněž u ABGB jsme se mohli setkat s možností pořízení vojenského testamentu nejen u samotných vojáků, ale i u dalších osob.¹⁴⁶

Pro vyjmenované osoby není vyžadován výskyt žádných dalších tíživých okolností či zdravotních problémů, které by působily nebezpečí. Zákonodárce vychází z přesvědčení, že samotný pobyt ve specifikovaných místech přináší míru ohrožení a zároveň brání pořízení závěti prostřednictvím notáře. Autoritu notáře proto nahrazují jiné osoby oprávněné k zaznamenání závěti.¹⁴⁷

7.2 Osoby oprávněné k zaznamenání závěti

K zaznamenání závěti je oprávněn široký okruh osob, který reflektuje skutečnost, že na vojenských misích jsou přítomny osoby s různými hodnostmi. Zákonodárce se takto snaží předejít situaci, kdy sice bude potřeba pořídit privilegovanou závěť, ale nebude v blízkosti žádná osoba oprávněná k jejímu zaznamenání. Právo na zaznamenání závěti je svěřeno velitelům vojenských jednotek České republiky nebo jiným vojákům s hodností důstojníka nebo vyšší, mezi které patří například major, kapitán nebo poručík.¹⁴⁸

7.3 Podmínky pro pořízení závěti

Jak již bylo výše zmíněno, vojenskou závěť mohou pořídit nejen vojáci ale i další osoby příslušející k ozbrojeným silám. Tato skutečnost však sama o sobě nezajišťuje právo těmto osobám pořídit vojenskou závěť. Je nutné splnění podmínky, že se tito jednotlivci účastní ozbrojeného střetu nebo vojenských operací. Zatímco ozbrojený střet je definován jako souboj mezi státy, organizacemi, rebelujícími subjekty, termín vojenská operace má širší význam. Pojem vojenská operace zahrnuje plnění různých vojenských povinností nebo poskytování pomoci civilnímu obyvatelstvu.¹⁴⁹

Za předpokladu, že se jedná o vymezenou skupinu osob účastnící se vymezených misí nebo úkolů, může být oprávněnými osobami závěť zaznamenána,

¹⁴⁶ SALÁK, Pavel. Návrat vojenského testamentu. Právník, AV ČR, Ústav státu a práva, 2017, roč. 156(2017), č. 4, s. 292.

¹⁴⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 1545.

¹⁴⁸ DUDA, Petr. § 1545 [Záznam velitelem vojenské jednotky]. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1615.

¹⁴⁹ Tatměž.

avšak výhradně za účasti dvou svědků. Osoba svědka musí splňovat obecné požadavky, které jsou pro všechny druhy privilegovaných závětí shodné a jsou rozebrány v kapitole 8.

Shodně jako u předchozích forem privilegovaných závětí se sílou veřejné listiny i zde je nutné splnění podmínky, že není možné pořídit závěť prostřednictvím notáře. Ač tato podmínka není explicitně stanovena, požadavek lze dovodit ze skutečnosti, že důstojník nahrazuje funkci notáře. A také z možnosti zaznamenávajícího závěť odmítnout, pokud je možné, aby zůstavitel pořídil závěť prostřednictvím notáře.¹⁵⁰

7.4 Postup zaznamenání závěti

Postup zaznamenání závěti obsahuje § 1547 OZ, který je souhrnný pro všechny typy privilegovaných závětí se sílou veřejné listiny. Detailně je tento postup popsán v podkapitole 5.3.

Veliteli vzniká po zaznamenání povinnost bez zbytečného odkladu předat závěť veliteli nadřízeného velitelství, odkud je pak předána Ministerstvu obrany ČR. Ministerstvo je následně zodpovědné zajistit úschovu závěti u notáře.¹⁵¹

7.5 Komparace s ABGB

Vojenské závěti byly zahrnuty v § 600 OZO, a to skrze odkaz na jiný právní předpis. Odlišná úprava pro vojenské osoby byla v tomto období velice běžná a zrcadlila stavovské rozvrstvení společnosti. Tento jev byl markantní rovněž v oblasti trestního práva, kde již od 15. století vznikala samostatná oblast vojenského práva trestního.¹⁵² Odlišné zdroje úpravy vojenského testamentu od námořního a morového byly také důvodem, proč vojenský testament obsahoval rozdíly a v některých případech se odkláněl od zažitých zásad dědického práva.¹⁵³

Existence pouhého odkazu na jiný právní předpis, měla za následek, že vojenský testament vymizel v roce 1922 a navrácen do českého právního řádu byl

¹⁵⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. K § 1542 až § 1549. Beck-Online [online]. Nakladatelství C. H. Beck. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/>.

¹⁵¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, §1545, § 1546.

¹⁵² SALÁK, Pavel a Jaromír TAUCHEN. Československé trestní právo v proměnách věků: (sborník příspěvků). Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 174-175.

¹⁵³ SALÁK, Pavel. Testamentum militis jako inspirační zdroj moderního dědického práva. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 241.

až OZ v roce 2012. Na základě odkazující právní normy se měl totiž užít Služební řád pro vojsko z 9. srpna 1873, který úpravu pro vojenské privilegované závěti obsahoval. Roku 1922 však nabyl účinnosti nový Služební řád Československých vojsk, který již na privilegované závěti nepamatoval.¹⁵⁴

Ministerstvo spravedlnosti v reakci na tuto událost vydalo své sdělení ve Věstníku ministerstva spravedlnosti ze dne 15. 11. 1922: „*Nový služební řád československého vojska, jenž nabyl účinnosti dne 1. října nepřevzal ustanovení o privilegovaných testamentech vojenských osob, na než odkazuje §600 ob. obč. zák. Dokud nebude celá otázka nově upravena v připravovaném občanském zákoníku, nelze od platnosti onoho řádu ustanovení cit. §600 ob. obč. zák. Používat, tedy od tohoto dne vojenské osoby při zřizování testamentů nemají žádných jiných výhod, než-li které poskytuje občanské právo.*“¹⁵⁵

Z výše uvedené citace bylo zřejmé, že neexistence testamentárních úlev pro vojsko měla být pouze přechodnou událostí. V žádném případě nemělo být záměrem, že se vojenské privilegované závěti objeví až v OZ v roce 2012.

7.5.1 Služební řád pro vojsko z 9. srpna 1873

Služební řád přinášel speciální úpravu, která oproti úpravě dopadající na civilní osoby byla použitelná pouze na vojenský stav a někdy i obecně na všechny vojenské osoby. Právě v případě privilegovaných závětí byly výhody poskytovány nejen vojákům příslušející přímo do vojenského stavu, ale i vojenským osobám.

Na rozdíl od ustanovení OZ, který stanovuje specifické situace pro použití vojenské závěti, Služební řád umožňoval vymezeným osobám využití této formy kdykoliv.¹⁵⁶

7.6 Komparace s francouzskou právní úpravou

Francouzský občanský zákoník (Code civil) představuje významný a rozsáhlý právní kodex, který stejně jako ABGB v novelizované podobě platí

¹⁵⁴ BEDNÁŘ, Václav. Testamentární dědická posloupnost. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 25.

¹⁵⁵ Věstník ministerstva spravedlnosti, Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1919-1949, s. 157.

¹⁵⁶ SALÁK, Pavel. Návrat vojenského testamentu. Právník, AV ČR, Ústav státu a práva, 2017, roč. 156(2017), č. 4, s. 292.

dodnes.¹⁵⁷ Francouzská právní úprava poskytla jeden z inspiračních zdrojů pro český OZ. Tím došlo v této oblasti k odklonu od ABGB, neboť ten zastával odlišný pohled na vztah mezi civilním a vojenským právem.

7.6.1 Podmínky pořízení závěti

Přes odlišnou formulaci lze konstatovat, že osoby oprávněné k pořízení i okolnosti, za kterých takto mohou učinit, se shodují s českou úpravou. Francouzský občanský zákoník rovněž umožňuje pořízení vojenské závěti vojákům a osobám zaměstnaným v ozbrojených silách. Nadto francouzské předpisy rozšiřují možnost projevení vůle i na státní námořníky. Tento rozdílný postoj lze logicky interpretovat v kontextu pobřežního charakteru a historického významu moře pro Francii.

Okolnosti pro pořízení jsou pak vyjádřeny zcela shodně. Francouzská úprava pouze místo pojmu „ozbrojených konflikt“, pod který lze zahrnout více situací, používá pojem „válka“. Nad rámec OZ přidává francouzská úprava také situace okupace a mezivládních dohod.¹⁵⁸

Rovněž okruh osob oprávněných k zaznamenávání závěti je ve francouzském občanském zákoníku stanoven velmi široce. Konkrétně francouzský zákoník vyjmenovává širokou škálu vojenských hodností. Významným rozdílem oproti OZ je možnost zaznamenání vojenské závěti hlavním lékařem v případech, kdy se zůstavitel ocitá v nemocničním zařízení zraněný nebo nemocný.¹⁵⁹

7.6.2 Platnost závěti

Platnost závěti je podle francouzské úpravy stanovena na dobu 6 měsíců. Tento časový rámec je možné nalézt také v právní úpravě ABGB a v meziválečném návrhu občanského zákoníku. Nicméně čeští zákonodárci se rozhodli odklonit od tradice a ovlivnit tuto část jinými evropskými normami, například normami Itálie. Závěti, které mají charakter veřejné listiny, se tak stávají neplatnými po uplynutí 3 měsíců.¹⁶⁰

¹⁵⁷ MALÁ, Lenka. Základní rámec hmotného dědického práva ve Francii. Ad Notam, 2014, č. 5, s. 7.

¹⁵⁸ Code civil des Français, art. 981.

¹⁵⁹ Code civil des Français, art. 982.

¹⁶⁰ SALÁK, Pavel. Návrat vojenského testamentu. Právník, AV ČR, Ústav státu a práva, 2017, roč. 156(2017), č. 4, s. 292.

Běh doby platnosti závěti je také stanoven odlišně. V rámci OZ tříměsíční doba poplyne od okamžiku, kdy zůstaviteli nastane možnost pořídit znovu svou závěť, a to ve formě veřejné listiny. Toto ustanovení je obecně platné pro všechny druhy privilegovaných závětí, a proto není předpokladem, že by byla zohledněna specifická situace u osob účastnících se vojenských misí. Avšak v okamžiku, kdy se voják z válečné mise dočasně vrátí za důvodem léčby nebo dovolené, doba platnosti poběží. Pakliže by se z mise vracel opakovaně, mohla by tříměsíční lhůta uplynout, aniž by stihl zůstavitel pořídit novou závěť. S touto situací se francouzská úprava vyrovnává lépe. Platnost při návratu z mise sice počne plynout, avšak při opakovaném návratu bude závěť chránit vždy nových 6 měsíců.¹⁶¹

7.7 Komparace s polskou právní úpravou

Polské normy týkající se privilegovaných závětí přináší opačný pohled na prolnutí civilního a vojenského práva. Česká právní úprava integruje vojenský testament do rámce OZ, jelikož považuje závěť za institut patřící do systematiky občanského práva. Naopak, polský přístup preferuje tradiční separaci právního řádu na vojenskou a civilní sféru, která je již v mnoha evropských moderních předpisech překonána.¹⁶²

Polský občanský zákoník obsahuje pouhý odkaz na nařízení ministra národní obrany, které je projednáváno společně s ministrem spravedlnosti.¹⁶³ Nařízení ministra národní obrany ze dne 30. ledna 1965 ve svých pěti paragrafech reguluje institut vojenské závěti. V porovnání s českým OZ se jeví úprava rozsáhlejší a komplexnější. Tato skutečnost je však opodstatněna tím, že výčet možných forem vojenské závěti je stanoven v několika alternativních podobách. Poskytnutí více variant je pro zůstavitele přívětivé, neboť mu umožňuje přizpůsobit pořízení závěti specifické situaci. Na druhou stranu, v nařízení přes svou rozsáhlost absentují některé podstatné instituty. Například polské nařízení neupravuje následné uchování závěti. V tomto lze proto vyzdvihnout český OZ, který dokázal přes svou přehlednost zahrnout všechny podstatné instituty.

¹⁶¹ Code civil des Français, art. 984.

¹⁶² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Beck-Online [online]. Nakladatelství C. H. Beck. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/>.

¹⁶³ Ustawa Dz. U. 1964 nr 16 poz. 93 z dnia 23 kwietnia 1964 r., Kodeks cywilny, art 954.

Ve srovnání s českou úpravou je také výčet osob oprávněných k pořízení závěti stanoven polským nařízením rozsáhleji. Kromě vojáků a zaměstnanců ozbrojených sil uvádí nařízení také civilisty doprovázející ozbrojené síly a zaměstnance Polského svazu Červeného kříže.¹⁶⁴ Zajímavé je, že ve výčtu osob doprovázejících armádu jsou zahrnuty také duchovní osoby. Toto lze považovat za specifikum Polska odůvodněné vysokým počtem věřícího obyvatelstva.

Pro pořízení závěti stanovuje nařízení tři možné formy. Zůstavitel může prohlásit svou vůli před vojenským soudcem. Pokud zůstavitel zvolí tuto formu závěti, za vyhotovení jejího obsahu je odpovědný soudce. Závěť se zaznamenává skrze protokol obsahující projev vůle, který je soudcem přečten a spolu se zůstavitelem podepsán. Zůstaviteli je dále dána možnost pořídit svou závěť ústně před dvěma svědky. V tomto případě bude o pořízení závěti svědčit protokol, který vypracuje jeden ze svědků. Pakliže by zůstavitel nebyl schopen závěť podepsat může využít třetí formy vojenské závěti, která umožňuje ústně vyřknout vůli za přítomnosti tří svědků. I o této skutečnosti bude vypracován protokol a v něm bude také uvedeno, pro jakou událost nemohl zůstavitel listinu podepsat.¹⁶⁵

Nařízení definuje také čtvrtou zvláštní formu pořízení závěti. Pokud by se oprávněná osoba ocitla v bezprostředním ohrožení života, může být závěť pořízena ústně před dvěma svědky, kteří ani nemusí být přítomni současně. Vzhledem k povaze vojenských misí lze předpokládat, že osoba bude nebezpečí nepřetržitě vystavena. Bude proto velice obtížné definovat okamžik, kdy je zůstavitel k pořízení této závěti skutečně oprávněn. Z tohoto důvodu lze považovat českou úpravu za velice smysluplnou, neb zákonodárce si uvědomuje rizika spojená s vojenskými misemi, a proto oprávnění k pořízení vojenské závěti váže již k samotnému pobytu na této misi.

8 Osoby způsobilé svědčit

Při pořizování privilegovaných závětí je jedním ze základních požadavků přítomnost svědků. U závětí, které za splnění všech předpokladů mají schopnost mít sílu veřejné listiny, jsou vyžadováni dva svědci, u ústní závěti je nutná existence

¹⁶⁴ PIETRZYKOWSKI, Krzysztof et al. Kodeks cywilny Tom II., Komentarz. Art. 450-1088. 7. vyd. Warszawa: C. H. Beck, 2013, s. 861.

¹⁶⁵ Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej Dz. U. 1945 nr 7 poz. 38 z dnia 30 stycznia 1945 r., w sprawie testamentów wojskowych.

tří svědků. Jedním z dalších úlev, které zákon privilegovaným závětem poskytuje, jsou snížené požadavky na tyto svědky.

Obecná ustanovení týkající se způsobilosti svědků u standardních závětí doplňuje § 1548 OZ, který přináší výjimky platící pro svědky privilegovaných závětí. Svědky tak mohou být osoby ve věku 15 let nebo starší a také osoby omezené na svéprávnosti, pokud jsou schopny věrohodně popsat skutečnosti. To znamená zejména jejich schopnost rozpoznat vůli zůstavitele.¹⁶⁶ Rozhodnutí o přiřazení osoby s omezenou způsobilostí jako svědka činí osoba, která je oprávněna k zaznamenání závěti. Kromě toho se důvěryhodností svědka zabývá také soud odpovědný za pozůstalostní řízení.¹⁶⁷

¹⁶⁶ DUDA, Petr. § 1548 [Svědkové u závěti s úlevami]. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1618.

¹⁶⁷ FIALA, Roman § 1548 [Svědkové u závěti s úlevami]. In: FIALA, Roman; DRÁPAL, Ljubomír a kol. Občanský zákoník, IV. Dědické právo (§ 1475–1720). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 173.

Závěr

Privilegované závěti jsou již dvanáct let součástí našeho aktuálního právního řádu. I přestože nezískaly za tento čas širší oblibu mezi zůstaviteli, jsem přesvědčena, že se jedná o kvalitně zpracovaný koncept, který byl zákonodárci pečlivě utvářen. Při formování tohoto institutu mohl být inspirací historický předpis pouze omezeně. Převzetí z římského práva či OZO bylo možné pouze po pečlivé revizi a úpravě některých zásadních aspektů. Vývoj společnosti sehrál v tomto procesu významnou roli, přičemž změny v oblasti privilegovaných závětí byly znatelnější než v některých jiných sférách občanského práva. Epidemie, rozvoj letectví, eliminace negramotnosti i zrovnoprávnění žen ve společnosti, to vše byly faktory, které vedly k tomu, že historické úpravy se v dnešním kontextu ukázaly jako nepoužitelné.

Zákonodárci se proto postavili před náročný úkol, jelikož začali utvářet tento institut prakticky od samého začátku. Inspirací jim bylo mnoho zemí s kontinentálním právním systémem, které institut privilegovaných závětí z právního řádu nikdy neodstranily a ten se proto mohl přirozeně vyvíjet prostřednictvím novel. Díky této pozici měli možnost pozorovat, jak se úpravy v jiných státech osvědčují v praxi, a také identifikovat případné nedostatky. To jim umožnilo zahrnout do ustanovení výběr nejvhodnějších řešení z různých zemí, což považuji za jeden z aspektů této úpravy, který přispívá k její kvalitě.

Současně však nebylo vhodné zcela odstranit historický odkaz. Prvky jednotlivých ustanovení jsou doplněny strukturou paragrafů, které zachovávají historickou tradici. Tento přístup považuji za vhodný kompromis, který umožňuje zachovat hrubé rysy OZO. Myslím si však, že toto není pouhým gestem nostalgie, ale odkazuje na vysokou kvalitu tohoto historického zákoníku.

Českou úpravu také kladně hodnotím pro rozmanitost forem privilegovaných závětí. Na rozdíl od některých evropských úprav, které se soustředí pouze na vybrané formy z důvodu přehlednosti nebo historické tradice, OZ velmi pozitivně umožňuje vyjádření vůle téměř za jakýchkoliv okolností a upravuje široké spektrum situací v životě zůstavitele. Na druhou stranu lze vytýkat, že každá z forem závěti má dosti odlišné podmínky pro její pořízení, často definované zdánlivě podobě. V tomto ohledu mohou vznikat interpretační problémy, jelikož k pochopení daného ustanovení je velice často potřeba následného výkladu komentáři.

Závěrem bych ráda poznamenala, že po prozkoumání různých evropských úprav považuji ustanovení českého OZ za velmi přehledná a obsahově vystihující. Zákodníci se museli vypořádat s množstvím pravidel, která byla vhodná do předpisu začlenit, ale současně bylo důležité zanechat ustanovení pro laickou veřejnost přehledná. Výsledkem je velmi úspěšný pokus o splnění tohoto náročného úkolu, což nelze říci o všech cizích úpravách, které jsem ve své práci srovnávala. U privilegovaných závětí považuji požadavek na stručnost a jasnost za ještě důležitější než u jiných právních institutů, jelikož zde tlačí zainteresované osoby časová tíseň. Je proto nutné, aby se osoby s obsahem ustanovení OZ seznámily v daný okamžik co nejrychleji. I toto je důvodem, proč v kontextu celkového hodnocení považuji vybraná ustanovení OZ, kterým jsem se ve své práci věnovala, za velmi kvalitně zpracovaná.

Resumé

This master's thesis deals with the legal regulation of privileged testaments in the Czech legal system. Privileged testaments were absent from the Czech legal system for over 60 years. The aim of this thesis is to examine how this institution was reintegrated and what sources of inspiration were used. The purpose of the thesis is not only to analyze the historical development but especially to evaluate its current form in the context of the new Civil Code.

The thesis begins with defining privileged testaments and introducing this concept to the reader. This is followed by a brief historical overview, providing a broader perspective on this institution.

Subsequently, the various forms of privileged testaments are analyzed, focusing particularly on the conditions for making a will and the requirements of the testament.

The following is a comparison with selected European regulations presented, offering insights into the potential future development of Czech legislation in this area. I also evaluate which elements of the Czech regulation were inspired by others and which diverged, along with the reasons for these differences. In this comparison, I also work with the ABGB, examining how much the new Civil Code deviated from historical tradition.

From my research, it is evident that the Czech regulation offers testators a variety of options when choosing the form of a privileged testament and emphasizes clarity and comprehensibility for the lay public. In conclusion, I highlight the need to increase awareness of this institution. I evaluate selected provisions of the Civil Code as well-conceived considering the current legal context.

Seznam použitých zdrojů

Internetové zdroje

- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Beck-Online [online]. Nakladatelství C. H. Beck. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/>.

Knížní literatura

- BEDNÁŘ, Václav. Testamentární dědická posloupnost. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 9788073802929.
- DVOŘÁK, Jan; MALÝ, Karel; ADAMOVÁ, Karolina. 200 let Všeobecného občanského zákoníku. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 9788073577537.
- HENDRYCH, Dušan a kol. Právníkový slovník. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-059-1.
- Věstník ministerstva spravedlnosti, Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1919-1949, ISSN 1805-5362.

Komentáře k zákonům

- Codice civile / diretto da Fabrizio Di Marzio. Milano: Giuffrè, 2017, ISBN 978-8814-216541.
- FIALA, Roman; DRÁPAL, Ljubomír a kol. Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, ISBN 978-80-7400-869-6.
- KESSAL-WULF, Sibylle und kol. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 11, Erbrecht: § 1922-2385. München: C. H. Beck, 2020, ISBN 978-3-406-72611-8.
- LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, ISBN 978-80-7400-852-8.
- PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-747-7.

- PIETRZYKOWSKI, Krzysztof et al. Kodeks cywilny Tom II., Komentarz. Art. 450-1088. 7. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2013, ISBN 978-83-255-5177-3.
- ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. 3. díl. Praha: V. Linhart, 1936.
- SVOBODA, Karel; TLÁŠKOVÁ, Šárka; VLÁČIL, David; LEVÝ, Jiří; HROMADA, Miroslav a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN 978-80-7400-788-0.
- ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník: komentář, Svazek IV, (§ 1475-1720). 2. vydání. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 9788075984128.
- TUOR, Peter, SCHNYDER, Bernhard a SCHMID, Jörg. Das Schweizerische Zivilgesetzbuch. 11. Aufl. Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag, 1995, ISBN 3-7255-3213-3.
- VOJTEK, Petr; BÍČÁK, Vít. Odpovědnost za škodu při výkonu veřejné moci. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, ISBN 978-80-7400-670-8.

Odborné články

- BEZOUŠKA, Petr. Návrh občanského zákoníku a jeho místo mezi evropskými kodexy. Právní rozhledy, 2008, č. 19.
- DADUOVÁ, Martina; HORÁK, Ondřej. Nové dědické právo a meziválečná rekodifikace. Ad Notam, 2016, č. 1.
- ELIÁŠ, Karel. Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku. Ad Notam, 2009, č. 2.
- FISCHER, Kristián. Video závěť aneb In video veritas? Ad Notam, 2022, č. 3.
- HORÁK, Ondřej; RAZIM, Jakub; ZBOŘIL, Tomáš. Rekodifikace soukromého práva a příslušníci ozbrojených sil. Vojenské rozhledy, 2016, roč. 25, č. 4.
- KŘIVSKÁ, Miloslava. Privilegované závěti. Ad Notam, 2013, č. 5
- MALÁ, Lenka. Základní rámec hmotného dědického práva ve Francii. Ad Notam, 2014, č. 5.
- SÁBLÍKOVÁ, Martina. Institut závěti v italském právu. Ad Notam, 2021, č. 1.

- SALÁK, Pavel; TAUCHEN, Jaromír. Československé trestní právo v proměnách věků: (sborník příspěvků). Brno: Masarykova univerzita, 2009.
- SALÁK, Pavel. Mimořádné závěti v novém občanském zákoníku. Ad Notam, 2017, č. 3.
- SALÁK, Pavel. Návrat vojenského testamentu. Právník, AV ČR, Ústav státu a práva, 2017, roč. 156(2017), č. 4.
- SALÁK, Pavel. Testamentum militis jako inspirační zdroj moderního dědického práva. Brno: Masarykova univerzita, 2016.
- ŠEŠINA, Martin. Zamyšlení nad úlevami při pořizování závěti v novém občanském zákoníku. Ad Notam, 2009, č. 2.

Právní předpisy

- Beurkundungsgesetz vom 28. August 1969 (BGBl. I S. 1513)
- Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738)
- Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecný zákoník občanský
- Code civil des Français
- Dvorský dekret z 12. 8. 1812, č. 1002 Sb. z. s.
- Regio decreto n. 262 del 16 marzo 1942, Codice civile
- Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej Dz. U. 1945 nr 7 poz. 38 z dnia 30 stycznia 1945 r., w sprawie testamentów wojskowych
- Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907
- Ustawa Dz. U. 1964 nr 16 poz. 93 z dnia 23 kwietnia 1964 r., Kodeks cywilny
- Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení)
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
- Zákon č. 358/1992 Sb., České národní rady o notářích a jejich činnosti (notářský řád)
- Zákon č. 49/1997 Sb., o civilním letectví
- Zákon č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě

- Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád)
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Soudní judikatura

- Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 6. 8. 1999, sp. zn. 18 Co 397/98
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 7. 2018, sp. zn. 21 Cdo 4333/2017
- Rozsudek Okresního soudu v Domažlicích ze dne 26. 7. 2021, sp. zn. 17 C 14/2021-94
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 29. 10. 1942, sp. zn. Rv II 291/42
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 18. 3. 1924, sp. zn. Rv I 8/24